

Socialutskottets betänkande

1981/82:14

om lagstiftning till skydd för ofödda, m. m.

Motioner

I motion 1980/81:376 av Mårten Werner (m) och Gunnar Oskarson (m) yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär att 1980 års abortkommitté får tilläggsdirektiv som innebär full frihet för kommittén att om så erfordras föreslå förändringar i gällande abortlagstiftning.

2. att riksdagen hos regeringen begär att frågan om fostrets rättsliga ställning och skydd utreds.

I motion 1980/81:538 av Allan Åkerlind (m) och Tore Nilsson (m) yrkas att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts för att snabbt arbeta fram förslag till en ny abortlagstiftning som tar hänsyn till barnets rätt till liv.

I motion 1980/81:722 av Mårten Werner m. fl. (m) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag syftande till obligatorisk information till abortsökande beträffande bl. a. samhällets möjligheter att stödja dem, om de ändå väljer att föda sitt barn.

I motion 1980/81:930 av Siri Häggmark (m) yrkas att riksdagen hos regeringen anholder om att utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt får tilläggsdirektiv att utreda det ofödda barnets rättsliga status.

I motion 1980/81:931 av Siri Häggmark m. fl. (m, c, fp) yrkas att riksdagen hos regeringen anholder att 1980 års abortkommitté som tilläggsdirektiv får i uppdrag att utreda förutsättningen för en inriktning av abortrådgivningen i enlighet med vad i motionen anförts.

I motion 1980/81:937 av Catarina Rönnung m. fl. (s) yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning om rättsligt skydd för ofödda barn vilkas mödrar arbetar i för fosterskador speciellt utsatta miljöer.

I motion 1980/81:1638 av Sven Johansson (c) yrkas att riksdagen beslutar hos regeringen begära en utredning om rättsskyddet i syfte att

1. skydda det ofödda barnet för skadlig påverkan och säkra dess miljö rätt,

2. pröva behovet av särskilda åtgärder och eventuell lagstiftning med anledning av den moderna fosterdiagnostiken och de nya möjligheter den ger,

3. pröva behovet av särskilda åtgärder och eventuell lagstiftning med anledning av den moderna genetiska forskningens klarläggande av indivi-

duella strukturer med följd att barnet också behöver ett eget rättsskydd.

4. pröva huruvida icke fadern bör dela ansvarsbördan för det ofödda barnet med modern och därmed också inrymmas i rättsskyddet.

Motionärerna i *motion 376* framhåller att utvecklingen när det gäller fosterdiagnostik aktualiserar spørgsmålet om inte samhället – liksom kvinnan – skall ha rätt att välkomna somliga väntade barn och avvisa andra. Enligt motionärerna kan frågan komma att ställas, huruvida det är rimligt att ge fortsatt liv åt gravt handikappade, som från födelsen och framgent blir kostsamma för samhället, och huruvida inte abort bör vara tvång. Motionärerna framhåller vidare att det årligen föds 400 barn som är skadade till följd av moderns alkoholmissbruk under graviditeten. Enligt motionärerna är det en allvarlig brist i lagstiftningen att det saknas stöd för ingripanden mot gravida kvinnor med hänsyn till de risker det väntade barnet utsätts för.

I motionen anförs också att det finns anledning att uppmärksamma den opinion som växt fram mot abortlagstiftningen. Motionärerna anser att 1980 års abortkommitté förutsättningslöst bör försöka finna orsakerna till den höga abortfrekvensen och därvid även beakta de effekter abortlagens princip kan ge anledning till. I alla händelser är det enligt motionärerna nödvändigt att frågan om livets begynnelse och fostrets rättsliga skydd blir föremål för en seriös och allsidig utredning, som bör ske samtidigt och i samverkan med 1980 års abortkommitté.

Abortlagen tas också upp i *motion 538*, vari framhålls att ny lag på området snarast bör föreläggas riksdagen. Lagstiftningen bör utgå från principen att alla barn skall skyddas från den tidpunkt då man känner deras existens. Undantag skall endast kunna göras på grund av vissa skäl, t. ex. att moderns liv eller hälsa är i allvarlig fara, att man vet att barnet är allvarligt sjukt eller skadat eller att modern utsätts för våldtäkt.

I en ny abortlag bör också ingå att barnets fader, om denne är känd, måste få säga sin mening och, när det gäller omyndiga, även föräldrarna.

I *motion 722* uttalas att det är angeläget att den information som ges en kvinna i abortsituation omfattar det stöd samhället kan ge under graviditeten och efter förlossningen, om kvinnan trots egna sociala svårigheter skulle föda sitt barn. Med tanke på lagens princip att det är kvinnan som ensam avgör om hon vill ha abort, kan man enligt motionärerna befara att information i nämnda hänseende går henne förbi, om hon inte själv efterfrågar densamma. Det är därför angeläget att representanter för de samhällets organ den gravida kvinnan kommer i kontakt med åläggs att alltid ge henne fullständig information även om hon inte uttryckligen begärt det. Informationen bör ges också skriftligen, i synnerhet när det gäller samhällets stödåtgärder för den som vill föda sitt barn men hesiterar av sociala skäl.

Motionären i *motion 930* framhåller att medicinska landvinningar vad gäller diagnostik och – inom en snar framtid – även behandling av sjukdomstillstånd redan tidigt i fosterlivet kommer att komplicera etiska och rättsliga förhållanden beträffande fostret. Inte minst i fråga om möjligheten att tidigt diagnostisera genetiska rubbningar och de än så länge teoretiska möjligheterna att redan under tidigt fosterliv behandla vissa genetiskt betingade ämnesomsättningssjukdomar har utvecklingen gått mycket snabbt. Enligt motionären kan en följd bli att man tvingas ta ställning till huruvida fostret har en självständig rätt till behandling oberoende av moderns samtycke.

I någon mån kan även de olösta juridiska frågorna kring artificiell insemination liksom diskussionen kring och den pågående utredningen om eventuella möjligheter att ingripa med tvång gentemot vårdbehövande missbrukande gravida kvinnor, utifrån de risker missbruket utgör för det ofödda barnet, komma att aktualisera krav på att det ofödda barnets och fostrets rättigheter klarläggs.

Enligt motionären var de redovisade frågorna inte på samma sätt som nu aktuella under förarbetena till 1974 års abortlag. Man ägde då inte heller dagens kännedom om alkohol- och narkotikamissbrukets deletära effekt på fostret. I dag framstår det däremot nödvändigt att en rätt till tidig abort skall kunna förenas med fostrets rätt till diagnos och behandling av allvarliga sjukdomstillstånd liksom skydd mot deletär påverkan av alkohol och andra gifter under fosterlivet.

I *motion 931* framhålls angelägenheten av att de som arbetar med rådgivning och stöd till abortsökande kvinnor görs medvetna om risken för att man kanske i vissa fall felaktigt väljer den enklare vägen – abort – i stället för att man genom mera krävande åtgärder, t. ex. vad gäller familjerådgivning, angripande av relationsproblem, socialt eller ekonomiskt stöd etc., försöker hjälpa den kvinna som kanske egentligen har en önskan att föda sitt barn.

Motionärerna finner det därför angeläget att socialstyrelsens direktiv till dem som arbetar med abortrådgivningen utformas på ett sådant sätt att rådgivningen verkligen blir en graviditetsrådgivning som lämnar alla möjligheter öppna och omfattar samhällets stöd, vilket beslut kvinnan än fattar.

I *motion 937* framhålls att blivande mödrar som arbetar i industrier med dålig arbetsmiljö löper risk för att få missfall eller föda barn med för låg födelsevikt eller med missbildningar som utvecklats under fosterstadiet. Särskilt stora är enligt motionärerna miljöriskerna i sulfid- och sulfatfabriker, koksverk, vissa kemiska industrier och läkemedelsindustrier. Något rättsligt skydd för väntade barn, vars mödrar arbetar i miljöer där fosterskador och missfall är mer frekventa än annorstädes, finns inte och motionärerna anser att införandet av ett sådant skydd bör utredas.

Motionären i *motion 1638* påpekar riskerna för fosterskador av alkoholmissbruk hos de blivande mödrarna samt framhåller att också andra faktorer, inte minst narkotikamissbruk, medför faror för psykiska och fysiska skador på fostret. Vidare framhålls att den genetiska forskningen klarlagt att ett foster inte är en del av moderns kropp utan att modern och fostret har helt egna och särskilda strukturer var för sig samt att moderns uppgift är att svara för vad fostret behöver av näringstillförsel m. m. Detta innebär enligt motionären att modern kan bli till skada för "annan person" då hon missbrukar alkohol eller narkotika samtidigt som hon "är med barn".

Motionären anser att också den moderna fosterdiagnostiken ställt oss i en helt ny situation, eftersom man nu med rätt enkla metoder redan 15–18:e veckorna av en graviditet kan göra sig en bild av det ofödda barnets tillstånd genom ett prov på fostervattnet. Tekniken kan användas i syfte att förbereda förlossningen eller barnets situation efter födelsen, men den kan också missbrukas till ett urval av "bra" barn och utsorterande av "mindre bra" barn.

Allmän bakgrund

Abortlagen

Abortlagen (1974:595) trädde i kraft den 1 januari 1975. Samtidigt upphörde brottsbalkens bestämmelser om fosterfördrivning och 1938 års lag om avbrytande av havandeskap att gälla. Den äldre lagstiftningen innebar att abort i princip var förbjuden men att havandeskap fick avbrytas om vissa särskilt angivna indikationer förelåg.

Enligt abortlagen avgörs frågan om abort före utgången av 12:e havandeskapsveckan av kvinnan själv. Hon får vägras abort endast om åtgärden skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Denna förutsättning prövas av en läkare. För abort efter 12:e men före utgången av 18:e veckan fordras i regel, utöver vad som gäller vid tidigare abort, att det företas en särskild kuratorsutredning. Om kvinnan inte medges abort, är läkaren skyldig att omedelbart hänskjuta frågan till socialstyrelsen för förnyad prövning. Efter 18:e havandeskapsveckan får abort företas bara i undantagsfall. För abort krävs då socialstyrelsens tillstånd, som får lämnas endast om det föreligger synnerliga skäl för åtgärden. Kan det antas att fostret är livsdugligt, får tillstånd endast lämnas om havandeskapet på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan medför allvarlig fara för hennes liv eller hälsa.

I fråga om abort efter 18:e havandeskapsveckan anförde socialutskottet vid behandlingen av förslaget till abortlag bl. a. följande (SoU 1974:21 s. 37).

I förhållande till vad som gäller enligt 1938 års lag innebär den i propositionen föreslagna och av utskottet tillstyrkta ordningen att den

tidsgräns, efter vilken abort endast får ske i undantagsfall och efter tillstånd av socialstyrelsen, sänks från utgången av 20:e havandeskapsveckan till utgången av 18:e veckan. Vidare kommer i princip alla aborter efter utgången av nämnda tidsgräns att prövas av socialstyrelsen. F. n. fordras inte tillstånd av socialstyrelsen då åtgärden sker på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan. Slutligen tas i den nya lagen in en uttrycklig bestämmelse om att tillstånd till abort inte får lämnas om det kan antas att fostret är livsdugligt. Undantag från regeln får göras blott i fall då fortsatt graviditet på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Enligt utskottets mening innebär den nya lagen en klar förbättring av det lagfästa skyddet för livsdugliga foster.

Beträffande de överväganden som låg till grund för den nya abortlagstiftningen hänvisas i första hand till proposition 1974:70 med förslag till abortlag, m. m. och till utskottets ovan nämnda betänkande i ärendet. SoU 1974:21, vilket i alla punkter godkändes av riksdagen.

Abortrådgivning

Vid behandlingen av propositionen med förslag till abortlag m. m. uppehöll sig utskottet utförligt vid frågan om abortrådgivning. Detta skedde bl. a. mot bakgrunden av att det i ett flertal motioner tagits upp frågan om obligatorisk information eller rådgivning i abortärenden. Beträffande utskottets uttalanden i detta hänseende hänvisas till betänkandet SoU 1974:21 s. 32.

Anvisningar om bl. a. abortrådgivningen med utgångspunkt i de principer som lades fast vid antagandet av abortlagstiftningen har utfärdats av socialstyrelsen år 1974 (Socialstyrelsens cirkulär med anvisningar om tillämpningen av abortlagen, MF 1974:100).

Skydd för ofödda

Svenska läkaresällskapets delegation för medicinsk etik anordnade den 15 december 1980 ett symposium "Vem svarar för den ofödde?". Vid symposiet diskuterades frågan om skydd för foster från medicinska, etiska och juridiska utgångspunkter. Av de föredrag som hölls vid symposiet framgår bl. a. följande.

Under förloppet av en graviditet kan en mängd olika faktorer förorsaka att fostret utvecklas ogynnsamt. Redan för 10:e–12:e graviditetsveckorna, dvs. den tidpunkt då fostrets organ är färdiganlagda, föreligger risker för skador på fostret, vilka i regel ger upphov till grava anatomiska missbildningar. Missbildningar och tillväxtrubbningar kan förorsakas av bl. a. strålning, infektioner, läkemedel och andra kemikalier som kvinnan utsätts för under graviditeten. Likaså kan missbruk av alkohol och narkotika föranleda svåra utvecklings- eller tillväxtskador.

Genom utvecklingen av fosterdiagnostiken har det blivit möjligt att upptäcka missbildningar hos fostret inne i livmodern samt att avslöja hud- och blodsjukdomar, hjärtfel och vissa former av metaboliska sjukdomar, t. ex. enzymlöst. Huvudsyftena med fosterdiagnostiken är att abort av friska foster skall förhindras, att metoder för behandling av foster skall kunna utarbetas samt att underlag skall skapas för avbrytande av graviditet i fall då fostret visar sig vara svårt skadat. Möjlighet till behandling av foster i livmodern föreligger endast vid några sjukdomstillstånd och rubbningar som kan drabba fostret. Vid sidan av fosterterapi finns inom ramen för mödrhälsövården möjligheter att förebygga fosterskador. Exempel härpå är uppspårning och behandling av gravida kvinnor med syfilis eller diabetes och RH-immunglobulinbehandling för att förhindra RH-immunisering.

En redovisning av symposiet och av etiska delegationens slutsatser finns i Läkartidningen nr 37 år 1981 (s. 3131 ff). I samma nummer av tidskriften finns också en närmare redogörelse för sambandet mellan exponering av foster för riskfaktorer och fosterskador (Bengt Källén: Miljöfaktorer och fosterskador – bakgrund och beslutsmodell, s. 3123 ff).

Som ovan redovisats innehåller abortlagen ett lagfäst skydd för livsdugliga foster. I övrigt saknas lagbestämmelser som direkt syftar till att ge ett väntat barn en särskilt skyddad ställning i de av motionärerna berörda hänseendena. När det gäller hälsorisker på grund av sjukdomar, miljöfaktorer, alkohol- och narkotikamissbruk, m. m. är lagstiftningen liksom på andra områden inriktad endast på levande människor. Som regel görs det härvidlag inte någon skillnad mellan könen och inte heller tillmäts det förhållandet att en kvinna är gravid någon särskild betydelse. Detta innebär att ingripanden till förebyggande av hälsorisker i allmänhet kan ske endast i den mån kvinnans intressen påkallar det.

Arbetsmiljölagen (1977:1160) innehåller – till skillnad från den tidigare arbetarskyddslagen – inte några särbestämmelser med hänsyn till arbetstagarens kön med undantag av en särskild regel om kvinnans rätt till ledighet för amning.

Några särskilda regler om ingripanden mot risker i arbetsmiljön som är direkt hälsofarliga endast för ett foster finns inte. Arbetsmiljöutredningen framhöll att det med nutida syn på rätten till arbete var angeläget att inte uppställa onödiga hinder för vare sig kvinnors eller mäns tillträde till olika arbeten. Föreskrifter om förbud mot arbete eller särskilda villkor som utgår från arbetstagarens kön borde enligt utredningen bara komma i fråga när arbetet kunde medföra könsspecifika risker. Vissa grupper av yrkesverksamma kunde emellertid vara särskilt mottagliga eller utsatta för speciella risker till följd av olika faktorer i arbetsmiljön. Utredningen framhöll att det fanns ämnen som misstänktes kunna medföra nedsatt fruktsamhet hos man eller kvinna. Andra ämnen kunde på kvinnor ha abortframkallande eller fosterskadande effekt. Speciella risker vid havandeskap kunde också

föreligga i samband med joniserande strålning. Det syntes inte kunna uteslutas att även andra typer av arbetsmiljöfaktorer kunde utgöra särskilda risker för havande kvinnor eller deras foster. Bl. a. de berörda förhållandena borde enligt utredningen beaktas inom ramen för ett särskilt bemyndigande till arbetarskyddsstyrelsen att meddela förbud mot att arbete utförs av vissa riskgrupper eller föreskriva att vid arbetet annat särskilt villkor skall gälla.

Föredragande statsrådet anslöt sig till utredningens förslag (prop. 1976/77:149 s. 249). Det ansågs väsentligt att undanröja sådana formella hinder mot inträde i arbetslivet som arbetarskyddslagens principiella förbud mot kvinnors arbete under jord i gruva eller stenbrott. Därmed skulle man också främja möjligheterna att få bort tidigare uppfattningar om olika arbetsuppgifters lämplighet för män eller kvinnor. För att särskilda gruppers behov av skydd i arbete skulle kunna beaktas förordade statsrådet ett bemyndigande att i förekommande fall meddela förbud mot att arbete utförs av arbetstagare i sådan grupp eller föreskriva särskilda villkor för dessa fall (3 kap. 16 § arbetsmiljölagen).

I en med anledning av propositionen om arbetsmiljölagen väckt motion yrkades, såvitt nu är av intresse, att gravida kvinnor borde ha rätt till sådan tillfällig förändring av sina arbetsförhållanden och arbetsuppgifter att de inte på grund av arbetets art skulle behöva tidigarelägga sin graviditetsledighet.

I sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1977/78:1 (s. 30) anslöt sig utskottet till vad som anförts av departementschefen och till vad som kommit till uttryck i motionen. Utskottet förklarade sig förutsätta att de uttalanden som sålunda gjorts beträffande omplacering inom arbetsplatsen av kvinna som på grund av havandeskap inte kan fullgöra sitt ordinarie arbete skulle komma att uppmärksammas av bl. a. arbetarskyddsstyrelsen i dess tillsynsverksamhet. I de undantagsfall där omplacering inte kunde ske var det naturligtvis angeläget att kvinnan fick kompensation för uteblivna löneförmåner. Hur ersättningsfrågan skulle lösas fick emellertid övervägas bl. a. i samband med det fortsatta reformarbetet på föräldraförsäkringens område.

Genom lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn har införts en lagstadgad rätt för kvinnlig arbetstagare, som på grund av havandeskap inte kan utföra fysiskt påfrestande arbetsuppgifter, att bli omplacerad till ett mindre ansträngande arbete med bibehållna anställningsförmåner. Förmånen gäller dock endast fr. o. m. den sextionde dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. Kan kvinnan inte omplaceras, kan hon enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring få ledighet med ersättning från försäkringskassan, havandeskapspenning. Ersättningen, som beräknas på samma sätt som sjukpenning, utgår tidigast fr. o. m. den sextionde dagen och längst t. o. m. den elfte dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. Ett utnyttjande av rätten till havandeskapspenning påverkar inte

rätten till ledighet i samband med barns födelse och föräldrapenning enligt de nämnda lagarna. Kvinnlig arbetstagare har alltid rätt till ledighet sex veckor före och sex veckor efter ett barns födelse, oberoende av anställningstid och oberoende av om föräldrapenning utgår. Vidare har hon rätt till ledighet för tid varunder föräldrapenning utgår. Föräldrapenning i samband med barns födelse kan utgå under högst sex månader, varvid kvinnan har rätt till föräldrapenning tidigast sextio dagar före den beräknade nedkomsten.

Riksdagsbehandling 1975–1980 av motionsspörsmålen

Ändring av abortlagen

Sedan abortlagens tillkomst har riksdagen vid åtskilliga tillfällen haft att ta ställning till motioner med i huvudsak samma syfte som de nu aktuella motionerna 376, såvitt avser yrkande 1, och 538. På hemställan av socialutskottet (SoU 1975/76:20 och 41, 1977/78:11 och 26 samt 1979/80:10 och 37) har motionerna avslagits. Beträffande skälen för ställningstagandena hänvisas till utskottets betänkanden.

Abortrådgivning

I samband med en av de vid 1979/80 års riksmöte aktuella motionerna om ändring av abortlagen behandlade socialutskottet också bl. a. motionsyrkanden om en utvärdering av abortlagen och om en intensifierad information rörande samhällets stödåtgärden till abortsökande. I sitt av riksdagen godkända betänkande (SoU 1979/80:10) framhöll socialutskottet att även om utskottet inte var berett att förorda en omprövning av den huvudprincip på vilken abortlagen bygger, det fanns skäl som talade för att abortlagen borde bli föremål för en utvärdering. Utskottet förordade i enlighet med vad som föreslagits i motionerna att en utvärdering kom till stånd.

Beträffande den närmare inriktningen av en utvärdering framhöll utskottet följande savitt nu är av intresse.

Utvärderingen bör ge en mera djupgående bild av hur lagstiftningen tillämpas och effekterna av denna än vad som är möjligt att få fram genom den statistik som erhålls genom nuvarande rapportering till socialstyrelsen över verkställda aborter. Vid utvärderingen bör man söka klarlägga såväl de positiva som de negativa konsekvenser abortlagen medfört. Då det gäller positiva konsekvenser bör belysas bl. a. betydelsen av att abort numera ofta kan utföras polikliniskt i ett tidigt skede av graviditeten. Man bör också söka utreda om framförda påståenden om att det skulle finnas en benägenhet hos vissa kvinnor att se abort som ett alternativ till användning av preventivmedel är riktiga och i så fall vad anledningen är till denna inställning.

Utskottet anser sig inte i detalj böra precisera hur utvärderingen skall utföras men finner det angeläget att peka på vissa förhållanden som måste särskilt uppmärksammas vid utvärderingen (p. 1–3 nedan).

1. En genomgång av abortförfarandet bör göras. Därvid bör särskilt

abotrådgivningen beaktas. Med abotrådgivning avses vid personligt besök meddelad information om möjligheterna att vid icke önskad graviditet erhålla abort samt om samhällets stödåtgärder vid graviditet m. m. (MF 1974:100). Rådgivningen har inte till syfte att påverka den abortsökande kvinnan att avstå från att begära abort eller att låta utföra abort (se bl. a. SoU 1974:21 s. 32). Rådgivningskontakten är uteslutande avsedd att vara kvinnan till stöd och hjälp i en för henne svår situation. I första hand kuratorer bör vara verksamma i abotrådgivningen. Parentetiskt må här nämnas att utskottet vid abotlagens tillkomst underströk att då abotutredning (kuratorutredning) skall göras – i princip för alla aborter efter 12:e havandeskapsveckan – ett eventuellt behov av rådgivning torde kunna tillgodoses inom ramen för den kontakt med kurator som ett sådant förfarande innebär. Mot den bakgrunden att utskottet och riksdagen fäste utomordentligt stor vikt vid abotrådgivningen vid abotlagens tillkomst och att det i praktiken visat sig att det förekommer mycket stora regionala variationer då det gäller förekomsten av kuratorsrådgivning bör en ingående undersökning göras av dels orsakerna till variationerna, dels den praktiska utformningen av abotrådgivningen – genom gynekolog, kurator eller genom annan – hos olika sjukvårdshuvudmän, dels ock, så långt det är möjligt, betydelsen av abotrådgivningen för kvinnans ställningstagande i abotfrågan. Då det gäller den praktiska utformningen och omfattningen av abotrådgivning bör ingående undersökas om den information som ges beträffande samhällets stödåtgärder är tillfredsställande utformad. Utskottet anser att en undersökning i detta hänseende bör bli en av de viktigaste uppgifterna vid utvärderingen.

2. Stora regionala skillnader i abotfrekvensen förekommer. Försök bör därför göras att utvärdera vilka faktorer som är av betydelse för dessa skillnader. Därvid bör särskilt beaktas frågan om sambandet mellan utbyggnaden av preventivmedelsrådgivningen och abotfrekvensen.

3. Eftersom abotlagen bygger på kvinnans egen bestämmanderätt i frågan om en graviditet skall avbrytas eller ej har ett stort ansvar lagts på kvinnan som gör att hon kan utsättas för psykiska påfrestningar såväl inför beslut om en abort som efter det att aborten utförts. Med hänsyn till de följder detta kan ha för kvinnan bör bl. a. undersökas vilka stödåtgärder exempelvis i form av en uppföljande kuratorskontakt som kan vara av betydelse för att minska dessa psykiska påfrestningar.

Vad bl. a. sälunda anförts med anledning av motionsyrkandena om en utvärdering av abotlagen ansåg utskottet att riksdagen borde som sin mening ge regeringen till känna.

I sammanhanget framhöll utskottet att utvärderingen av abotlagen självfallet inte fick hindra att preventivmedelsrådgivningen och andra abotförebyggande åtgärder byggs ut av huvudmännen. Mot bakgrund härav och med beaktande av den av utskottet förordade utvärderingen av abotlagen ansåg utskottet att ett då aktuellt motionsyrkande om informationen rörande samhällets stödåtgärder till abotsökande inte påkallade någon riksdagens åtgärd.

Alkoholmissbruk m. m. under graviditet

I samband med proposition 1979/80:1 om socialtjänsten behandlade socialutskottet en motion i vilken bl. a. föreslogs åtgärder för att förbättra vårdmöjligheterna för gravida kvinnor med missbruksproblem. I motionen begärdes även en översyn av de lagbestämmelser som berör möjligheterna att i akuta situationer bereda sådana kvinnor den nödvändiga vården oberoende av samtycke.

I sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1979/80:44 anförde socialutskottet i denna del bl. a. följande (s. 64).

Utskottet delar motionärernas oro för en utveckling som innebär att allt fler barn föds med allvarliga och livslånga handikapp till följd av ett alltmer utbrett missbruk av alkohol. Man måste överväga alla möjligheter att minska antal och omfattning av sådana skador. Som motionärerna framhåller ställer detta krav såväl på särskild utbildning av berörd personal som på särskilt avpassade behandlingsresurser. Det kan också bli nödvändigt att omvärdera lagstiftningens hittillsvarande ståndpunkt i hithörande frågor. Även det väntade barnets hälsa och säkerhet kan behöva skydd i lag.

Utskottet fann av närmare anförda skäl att en utredning borde ske av frågan om vilka medel som bör stå mödra- och socialvården till buds för att i akuta situationer genomföra en nödvändig vård i fall där en gravid kvinna missbrukar alkohol eller narkotika, så att det väntade barnets hälsa allvarligt hotas.

Arbetsmiljön för gravida kvinnor

Vid 1978/79 års riksmöte behandlade socialutskottet en motion, vari framfördes önskemål om att regeringen skulle ta initiativ till lösning av de problem som sammanhänger med gravida kvinnors exposition för riskämnen i arbetslivet. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (SoU 1978/79:10) anförde utskottet att frågan om hur gravida kvinnor skall kunna skyddas mot sådana omgivningsfaktorer som kan befaras ha negativ inverkan på graviditet eller foster var en av de mest angelägna och samtidigt mest komplicerade uppgifterna för den miljömedicinska forskningen. En del av problemet rörde de särskilda risker som kan orsakas av speciella förhållanden i arbetsmiljön. Arbetsmiljöriskerna är ofta av allvarligt slag, fortsatte utskottet, genom att de kan innebära intensiv påverkan av olika kemiska ämnen, om vilkas olika effekter på människan man inte vet tillräckligt, särskilt inte om ämnena förekommer i höga doser och under lång tid. Gravida kvinnor utgjorde enligt utskottet i dessa avseenden en av de mest känsliga grupperna av arbetstagare. Även en obetydlig inverkan på fosterutvecklingen kan få katastrofala konsekvenser. Enligt utskottets mening var det därför rimligt att låta frågan om arbetsmiljö- och liknande omgivningsfaktorerers inverkan på graviditet och foster få ta i anspråk en

betydande del av tillgängliga forskningsresurser. Det var av största vikt att hälsorisker som kan få så ödesdigra följder för de berörda uppmärksammas och motverkas så långt det över huvud taget är möjligt.

I sammanhanget berörde utskottet frågan om möjligheten att minska riskerna för gravida kvinnor genom omplaceringar på arbetsplatsen eller genom ledighet från arbetet. Sådana åtgärder var visserligen angelägna, men enligt utskottets mening tyvärr ofta otillräckliga för att förebygga de arbetsmiljörisker som ligger i bl. a. exposition för olika kemiska ämnen. Det är främst under graviditetens slutskede som sådana åtgärder aktualiseras och då i allmänhet för kvinnor som har fysiskt tungt arbete. Fostrets känslighet för yttre påverkan är emellertid stor också under de första månaderna av graviditeten, ansåg utskottet. Omplacering eller ledighet under graviditetens slutskede kan därför bara motverka vissa slag av graviditetsrisker. För att åstadkomma ett effektivt skydd för gravida kvinnor måste, enligt utskottet, man bl. a. söka klarlägga vilka ämnen i arbetsmiljön som kan vara farliga för dem och så långt möjligt hindra att kvinnorna utsätts för exposition av sådana ämnen. Man måste också ta hänsyn till att en viss arbetsmiljöfaktor kan få särskilt svåra konsekvenser om kvinnan även är utsatt för en annan faktor som är negativ för hälsan, något som kan vara fallet exempelvis då kvinnan är rökare. Även sådana samband måste klarläggas om skyddsåtgärderna för kvinnorna skall få avsedd verkan. Att omplacering m. m. i vissa fall kan ske minskar således inte behovet av att vi skaffar oss en väsentligt ökad kunskap om sambanden mellan olika omgivningsfaktorer och senare graviditetskomplikationer.

Då det gällde frågan om på vad sätt detta skulle ske visade enligt utskottets mening de remissyttranden som inhämtats över motionen att det bör vara möjligt att förbättra vår kunskap om sådana samband genom att man bättre utnyttjar de register som finns hos bl. a. socialstyrelsen. En väsentlig förutsättning härför torde vara att en ökad samordning av registren sker och att de kompletteras med uppgifter om olika bakgrundsfaktorer. Ett sådant arbete hade initierats av medicinska forskningsrådet. Avsikten med projektet var att med utgångspunkt i uppgifterna i det hos socialstyrelsen förda medicinska födelseregistret komplettera materialet med bl. a. uppgifter från andra riksomfattande register och härigenom få underlag för vidare studier av olika belastningsfaktors inverkan på prenatal dödlighet och sjuklighet. Utfallet av detta och likartade projekt borde enligt utskottet kunna bli av värde vid en bedömning av frågan om vilka organisatoriska åtgärder som bör vidtas för att man skall få till stånd ett effektivt registerutnyttjande i här aktuellt avseende.

Också då det gällde annan forsknings- eller utredningsverksamhet på området än sådan som avser utnyttjande av olika register framstod det för utskottet som nödvändigt att en bättre samordning av verksamheten kom till stånd. Självfallet var det också viktigt att kunskapsmaterial som finns och som successivt kommer fram samordnas och görs tillgängligt på ett sådant

sätt att det praktiskt kan utnyttjas för att förebygga skador på foster eller förhindra annan negativ inverkan i samband med graviditet.

Utskottet, som delade motionärernas uppfattning att det var nödvändigt med snabba och samlade åtgärder på detta område, ansåg det dock av närmare angivna orsaker inte erforderligt att riksdagen tog något initiativ med anledning av motionen.

Frågan om risker för foster på grund av kvinnans arbetsmiljö har också aktualiserats i socialförsäkringsutskottet genom motioner om rätt till ersättning för gravida kvinnor som av förebyggande skäl måste avstå från förvärvsarbete under graviditeten. I sitt av riksdagen godkända betänkande (SFU 1980/81:5) i ärendet framhöll socialförsäkringsutskottet att det fanns skäl att närmare utreda frågan om kompensation till sådana kvinnor i fall da sjukdomstillstånd inte föreligger. En sådan utredning borde enligt utskottets mening behandla bl. a. de frågor som framförts avslutningsvis i riksförsäkringsverkets remissyttrande över motionerna, sasom att klarlägga i vilka fall det är motiverat av medicinska skäl med uppehåll i förvärvsarbetet, i vilken utsträckning och på vad sätt inkomstbortfall skall täckas och om arbetsgivares skyldighet att omplacera till annat arbete skall utvidgas.

Vad socialförsäkringsutskottet sålunda anfört gav riksdagen som sin mening regeringen till känna.

Frågan om omplacering av kvinnan med hänsyn till risken för fosterskada har tagits upp även i en under allmänna motionstiden 1981 väckt motion 1980/81:1475. Motionen behandlas av socialutskottet i betänkandet SoU 1981/82:15.

Utredningsarbete m. m.

Utvärdering av abortlagen

Med anledning av riksdagens begäran år 1979 om en utvärdering av abortlagen (se ovan s. 8 och 9) tillkallades 1980 års abortkommitté med uppdrag att göra en sådan utvärdering. Enligt direktiven bör kommittén utgå från den huvudprincip som abortlagen bygger på, nämligen kvinnans rätt att inom vissa gränser själv bestämma om hon vill fullfölja en graviditet eller ej. Vidare bör de tidsfrister som reglerar abortförfarandet gälla även i fortsättningen. Kommittén bör i första hand inrikta sitt arbete på att ge en mer djupgående bild av hur abortlagen kommit att praktiskt tillämpas i landet och kartlägga såväl positiva som negativa effekter av den nya abortlagstiftningen.

Vidare framhålls att den nya abortlagen skiljer sig från tidigare lagstiftning på området framför allt genom att kvinnan fått den principiella beslutanderätten i en abortsituation och genom att utredningsförfarandet vid aborterna avsevärt har förenklats. Det är därför av särskilt intresse att kommittén

redovisar vilka konsekvenser dessa förhållanden har haft för de kvinnor som övervägt abort och sedan eventuellt gått igenom abort. I detta sammanhang bör även mannens roll i abortsituationen särskilt uppmärksammas.

I direktiven erinras om att riksdagen fäst stor vikt vid att abortrådgivningen noggrant utvärderas och pekat på de regionala variationer som förekommer. Kommittén bör i sin kartläggning av hela abortförfarandet särskilt undersöka hur den rådgivning varit utformad som givits de abortsökande kvinnorna dels före, dels efter en eventuell abort. I sammanhanget bör om möjligt belysas hur kvinnan bedömer rådgivningen, kvinnors erfarenheter av olika utformning av rådgivning samt kuratorernas betydelse inom denna verksamhet. Även familjens roll i abortsituationen bör undersökas. Vidare bör om möjligt belysas vilken betydelse den nuvarande lagstiftningens utformning och abortrådgivningens innehåll och organisation har för att förhindra psykiska efterreaktioner hos kvinnor som gått igenom abort. Av stort intresse är givetvis att få del av sjukvårdspersonalens bedömning av vad som varit positivt och negativt med abortförfarandet enligt den nya lagen.

Abortutvecklingen och de regionala, arbetsmarknadsmässiga och åldersmässiga variationerna i abortfrekvensen bör enligt direktiven analyseras. Kommittén skall också studera hur förhållandena på arbetsmarknaden samt kulturella, sociala och religiösa faktorer påverkar möjligheten att fullfölja en graviditet och därmed inverkar på aborttalen. I sammanhanget måste, framhålls det, även abortutvecklingen i förhållande till födelsetal och preventivmedelsanvändning uppmärksammas. Kommittén skall även belysa hur preventivmedelsrådgivningen fungerar och barnmorskans roll i rådgivningen. Kommittén bör särskilt uppmärksamma de problem som gäller att nå ut med information och rådgivning till olika grupper.

Med utgångspunkt i analysen skall kommittén söka lägga fram konkreta förslag om abortrådgivningens utformning och innehåll samt abortförebyggande åtgärder i syfte att minska abortfrekvensen i landet. Om möjligt bör särskilda åtgärdsprogram föreslås för en förbättrad information om samlevnadsfrågor och om abortförebyggande åtgärder.

Socialberedningen

Socialberedningen (S 1980:07) tillkallades år 1980 för översyn av bestämmelserna om vård oberoende av samtycke inom socialtjänst- och sjukvårdslagstiftningen. Uppdraget innefattar också att göra den av riksdagen begärda utredningen i fråga om vård av gravida kvinnor med missbruksproblem (se ovan s. 10). Socialberedningen avlämnade år 1981 betänkandet (SOU 1981:7) LVM - Lag om vård av missbrukare i vissa fall vari framlades förslag till ny lagstiftning om vård oberoende av samtycke avseende vuxna alkohol- och narkotikamissbrukare. På grundval av betän-

kandet har i proposition 1981/82:8 lagts fram förslag till lag om vård av missbrukare i vissa fall, m. m.

År 1981 avlämnade socialberedningen vidare bl. a. delbetänkandet (Ds S 1981:6) Åtgärder mot missbruk under graviditet. I betänkandet konstaterar beredningen att missbruk under graviditeten, och då särskilt missbruk av alkohol, innebär allvarliga risker för det väntade barnets hälsa. Enligt beredningen försvåras åtgärder på detta område av att bruket av alkohol är så utbrett och så vida accepterat. Var gränsen går för att en alkoholkonsumtion under graviditet skall vara farlig för fostret är inte klarlagt. Man måste därför, fortsätter beredningen, ha utgångspunkten att all alkohol under graviditeten bör undvikas. Att förebygga skador orsakade av alkohol under graviditet kan därför inte bara bli en fråga om åtgärder som riktar sig till missbrukare i vanlig mening. Avgörande betydelse kan åtgärderna få först när alla blivande mödrar blir medvetna om de faror för fostret som alkohol medför.

Beredningen anser att åtgärder mot missbruk under graviditet i första hand måste innebära en ökad satsning på information till blivande föräldrar och till de yngre åldersgrupper som inom kort kan komma att bilda familj. Informationen bör kombineras med en utökad utbildning av personalen inom främst mödravården men även inom socialtjänsten i syfte att förbättra möjligheterna att i tid uppmärksamma de blivande mödrar som är i behov av hjälp för missbruksproblem och att ge dem det stöd som behövs. Beredningen framhåller vidare att rådgivning och annat stöd ofta bör kunna lämnas inom ramen för mödravården. När en gravid kvinna har kvalificerade missbruksproblem krävs dock insatser genom socialtjänsten.

Enligt beredningen är de flesta kvinnor beredda till stora ansträngningar för att undvika att skada sitt väntade barn. Graviditeten innebär därför en unik möjlighet att hjälpa många kvinnliga missbrukare att komma ifrån sitt missbruk. Denna resurs måste tas till vara i vård- och behandlingsarbetet. Socialtjänsten måste vara beredd att i en sådan situation göra betydande insatser.

Med hänsyn till denna inställning hos blivande mödrar anser beredningen att det sällan torde finnas anledning att av hänsyn till fostret överväga att bereda en gravid kvinna vård utan samtycke. I de fall sådan vård kan bli aktuell torde enligt beredningen kvinnan i allmänhet ha ett så kvalificerat eget vårdbehov att den nödvändiga vården kan komma till stånd med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller den föreslagna lagen om vård av missbrukare i vissa fall. I sammanhanget gör beredningen vissa uttalanden beträffande vårdbehovet hos gravida kvinnor med missbruksproblem. Enligt utredningen bör dessa uttalanden beaktas i den aviserade propositionen om LVM eller vid riksdagsbehandlingen av förslaget. Beredningen framhåller vidare att kvinnan kan vara psykiskt störd av även annan orsak än missbruket och till följd därav vägra sin medverkan.

men att detta inte kan lösas genom lagbestämmelser som tar sikte på missbruksproblem. Beredningen avvisar tanken på särskilda lagregler om vård utan samtycke av gravida missbrukare.

Enligt beredningen måste fortsatt forskning komma till stånd, bl. a. för att klarlägga var gränsen går mellan en för barnet farlig resp. ofarlig alkoholkonsumtion. Socialstyrelsens medicinska födelserregister och missbildningsregister bör kunna utnyttjas för uppföljande undersökningar.

Beredningen framhåller att de föreslagna åtgärderna inte får uppfattas som att frågan om alkoholens risker för det ofödda barnet skulle vara löst. Frågan måste ses i ett större alkoholpolitiskt sammanhang och vägas in vid bedömningen av behovet av olika alkoholpolitiska åtgärder. Enligt beredningen är det inte uteslutet att den klarlagda fosterskadande effekten av alkohol i förening med andra tidigare kända skadeverkningar bör leda till en skärpt hållning i de alkoholpolitiska frågorna. Beredningen erinrar om att det åvilar samordningsorganet för alkoholfrågor (SAMO) att i sitt fortsatta arbete genomföra en översyn och utvärdering av det samlade restriktions-systemet. Beredningen utgår från att vad som nu sagts kommer att beaktas i det sammanhanget.

När det gäller missbruk av narkotika konstaterar beredningen att statsmakterna redan intar den ståndpunkten att allt bruk som inte är medicinskt motiverat är att betrakta som missbruk och skall bekämpas. Narkotikans inverkan på fostret aktualiserar därför inte något ändrat ställningstagande till behovet av åtgärder för att begränsa tillgången till olika sådana medel. De observerade negativa effekterna för barnet utgör emellertid enligt beredningen ett ytterligare skäl för att med kraft fullfölja det av riksdagen beslutade åtgärdsprogrammet mot narkotikamissbruk.

Betänkandet övervägs f. n. i socialdepartementet.

Översyn av föräldraförsäkringen

År 1980 tillkallades en särskild utredare för att utvärdera och se över reglerna för rätt till ledighet för vård av barn samt ersättningsystemen inom föräldraförsäkringen och för havandeskapspenning, översynen (S 1980:08) av föräldraförsäkringen m. m. Efter riksdagens ställningstagande till frågan om kompensation för inkomstbortfall för gravida kvinnor som av förebyggande skäl måste avstå från förvärvsarbete (se ovan s. 12) har regeringen beslutat överlämna riksdagens skrivelse och utskottsbetänkandet i ärendet till utredningen och uppdragit åt den att utreda frågorna.

Skrivelse angående arbetsmiljö och graviditetsrisker

I en skrivelse år 1980 till arbetsmarknadsministern föreslog LO att en utredning skulle få i uppdrag att närmare undersöka hur gravida kvinnor

skall tillförsäkras en säker arbetsmiljö med avseende på graviditetsrisker och risker för fosterskada. Utredningen borde enligt LO likaledes undersöka och avge förslag om utformningen av ett försäkringsskydd att utnyttjas i de fall där miljöåtgärder och omplaceringsåtgärder inte ger tillräckligt skydd.

Utredningen om barnens rätt

Utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt tillkallades år 1977 för att utreda frågan om barns rättsliga ställning.

Skrivelse angående insemination

Svenska läkaresällskapets delegation för medicinsk etik hemställde i en skrivelse år 1980 till justitieministern att en allsidig utredning skulle ske beträffande frågorna om artificiell insemination skulle ske samt att förslag till en rättslig reglering av sådan verksamhet skulle framläggas. I skrivelsen hänvisas bl. a. till att spörsmålen beträffande artificiell insemination diskuterats vid ett av delegationen år 1980 anordnat symposium. (Ett referat från symposiet har lämnats i Svenska läkaresällskapets handlingar, Acta Societatis Medicorum Suecanae Hygica, band 89, häfte 3.) Framställningen övervägs f. n. inom justitiedepartementet. I anslutning härtill kan nämnas att det under den allmänna motionstiden år 1981 väckts två motioner, varit as upp olika frågor om artificiell insemination (mot. 1980/81:909 och 1189). Motionerna har hänvisats till lagutskottet.

Utredning beträffande fosterdiagnostiken

Inom socialstyrelsen pågår f. n. en utredning rörande fosterdiagnostiken. Arbetet syftar till en närmare kartläggning och analys av fosterdiagnostikens problem, möjligheter och ställning inom hälso- och sjukvården. Den första etappen av arbetet avser en probleminventering och kunskapsöversikt av den nuvarande verksamheten på området i Sverige och beräknas vara avslutad i januari 1982.

Remissyttranden

Remissyttranden över motion 376, yrkande 2, och motionerna 930, 937 och 1638, allt i vad motionerna syftar till särskild lagstiftning rörande skydd för ofödda, har inhämtats från riksåklagaren, socialstyrelsen, arbetarskyddstyrelsen, Svea hovrätt, juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, utredningen om barnens rätt, 1980 års abortkommitté, socialberedningen, Svenska läkaresällskapet, som bifogat ett yttrande från Svenska barnläkarföreningen, LO, TCO, SACO/SR, som bifogat ett yttrande från Sveriges

läkarförbund, Svenska ekumeniska nämnden och Sveriges medicinsk-juridiska förening.

Riksåklagaren och socialstyrelsen avstyrker bifall till motionsyrkandena, medan Svea hovrätt, juridiska fakulteten, utredningen om barnens rätt, 1980 års abortkommitté, Svenska läkaresällskapet, Svenska barnläkarföreningen, Svenska ekumeniska nämnden och Sveriges medicinsk-juridiska förening är positiva till en utredning angående fostrets rättsliga ställning. Arbetarskyddsstyrelsen, som begränsat sitt yttrande till frågan om arbetsmiljöriskerna, förordar en utredning beträffande ökade möjligheter till omplacering av och ekonomisk ersättning till kvinnan. Socialberedningen förordar en kartläggning av i vilka fall det kan finnas behov av regler, som kan hindra en kvinna att på grund av psykisk påverkan m. m. fatta för fostret skadliga beslut, som hon senare kan komma att beklaga. LO tillstyrker en utredning av arbetsmiljöfrågan men avstyrker i övrigt motionärernas önskemål. TCO, som begränsat sitt yttrande till arbetsmiljöfrågan, tillstyrker förslaget i motion 937. Sveriges läkarförbund, till vars yttrande SACO/SR hänvisar, anser att ett ställningstagande bör anstå i avvaktan på pågående utredningsarbete inom socialstyrelsen.

Riksåklagaren hänvisar till socialberedningens utredningsarbete beträffande vård av gravida kvinnor och anser att något initiativ från riksdagens sida i frågan inte torde vara erforderligt.

Socialstyrelsen pekar på det arbete som pågår inom styrelsen rörande fosterdiagnostiken liksom på socialberedningens arbetsuppgifter. Enligt socialstyrelsen finns det inte f. n. anledning att ytterligare utreda frågorna.

Arbetarskyddsstyrelsen framhåller att man i dag vet relativt litet om sambandet mellan olika arbetsmiljöer och där förekommande kemiska och fysikaliska faktorer å ena sidan och fosterskador å den andra. Forskningen på detta område har dock tagit fart under de senaste åren. I fråga om vissa miljöfaktorer är det enligt styrelsen klarlagt att det finns en ökad risk för fosterskador. Mycket är dock fortfarande okänt. En del ämnen som vid en bestämd halt i biologiskt material inte är farliga för moderns egen hälsa kan vara skadliga för fostret. När det t. ex. gäller bly, fortsätter styrelsen, torde det vara övertygande visat att känsligheten för exposition är större hos den utvecklade hjärnan än hos den färdigutvecklade. Det betyder en ökad risk för fosterutvecklingen om modern har blyexponerat arbete även om halten av bly i hennes blod inte är farlig för hennes egen hälsa.

För arbete med bly gäller enligt av styrelsen utfärdade föreskrifter f. n. att arbetstagare som tagit upp alltför stora halter bly i kroppen bör rådats att under viss tid avhålla sig från blyexponerat arbete. Vidare skall arbetsgivaren vidta förebyggande åtgärder för att nedbringa expositionen. Den som inte kan omplaceras kan i vissa fall beredas ledighet, varvid ersättning för inkomstbortfall kan utgå enligt lagen om arbetsskadeförsäkring. Bestämmel-

serna i arbetsskadeförsäkringslagen har emellertid såvitt styrelsen känner till inte ansetts tillämpliga när endast fostrets hälsa är i fara.

I styrelsens pågående arbete med nya föreskrifter angående blyarbete har vid den medicinska arbetsmiljöbevakningen förutom arbetsmarknadens parter även jämställdhetskommittén medverkat. Diskussioner har därvid förts huruvida skilda miljökrav skall gälla för män resp. för fertila kvinnor. Ett problem i detta sammanhang utgör det förhållandet att hälsorisker för fostret kan uppstå redan innan modern vet om att hon är gravid.

Enligt styrelsens mening är det angeläget att få till stånd möjligheter för omplacering, i första hand hos den egna arbetsgivaren. Om detta inte är praktiskt möjligt bör någon form av ekonomisk ersättning utgå för de kvinnor som behöver avbryta sitt arbete på grund av risk för att fostret skadas. Styrelsen tillstyrker den utredning som behövs för att ge underlag för lagstiftningsåtgärder i dessa hänseenden.

Beträffande arbetsmiljön som sådan inrymmer arbetsmiljölagen enligt styrelsens mening tillräckliga möjligheter att vid behov ingripa mot farliga arbetsmiljöer. Detta gäller även i sådana fall där eventuella risker endast har avseende på foster. I detta avseende anser styrelsen därför att det inte finns behov av någon närmare utredning.

När det gäller behovet av lagstiftning till skydd för foster bedömer *Svea hovrätt* de frågor som särskilt berörs i motionerna – bl. a. hälsoriskerna för fostret till följd av att modern missbrukar alkohol eller narkotika eller arbetar i skadlig miljö samt problemen kring diagnos och behandling av foster – som utomordentligt viktiga. Hovrätten tillstyrker att frågorna blir föremål för utredning i lämpligt sammanhang. Huruvida syftet med en sådan utredning bör vara att genom generella lagregler åstadkomma rättsskydd för fostret grundat på föreställning om "mänskliga rättigheter" eller liknande förefaller emellertid hovrätten tveksamt. Att t. ex. i regeringsformen införa regler av innebörd att foster tillerkänns rätt till liv samt skydd mot påtvingat kroppsligt ingrepp skulle få konsekvenser som torde vara svåra att överblicka. Med hänsyn bl. a. till rådande uppfattningar i abortfrågan kan i vart fall någon allmän uppslutning kring en sådan reform inte förväntas. Det kan därför enligt hovrätten vara lämpligare att utredningsarbetet tar sikte på att finna konkreta lösningar på de skilda problem kring fostrets ställning som motionerna ger exempel på.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet anser att de skäl för utredning av frågan om rättsskydd för ofödda som framförs i de olika motionerna är värda beaktande och tillstyrker därför yrkandena om utredning.

Utredningen om barnens rätt framhåller att de olika problemställningar som tas upp i motionerna visar att det finns åtskilliga frågor kring fostrets rätt, vilka till stor del är av mycket komplicerad beskaffenhet. Enligt utredningen är det angeläget att frågor kring den oföddes rättsliga ställning

utreds. I detta sammanhang pekar utredningen på vikten av att de rättsliga frågorna kring artificiell insemination blir lösta, eftersom dessa har samband med fostrets rättsliga status.

Utredningen anför vidare att den enligt sina direktiv skall utreda i vilka fall och på vilka sätt barns intressen och behov bör tillgodoses bättre än f. n. genom föreskrifter som – huvudsakligen inom ramen för lagstiftningen i övrigt – särskilt tar sikte på barnens rätt. Utredningen anser sig inte ha i uppdrag att utreda frågor som rör fostrets eller den oföddes rättigheter. Om utredningen skall överväga frågor om den oföddes ställning och rättigheter, måste således tilläggsdirektiv utfärdas. Utredningen är positivt inställd till att utreda sådana frågor men anser att ett eventuellt utredningsuppdrag inte bör omfatta spörsmål som rör rätten till abort och inte heller frågan om rättsligt skydd för foster, vilkas mödrar arbetar i miljöer där risken för fosterskador är speciellt stor.

1980 års abortkommitté redovisar i sitt yttrande de problemställningar som aktualiserats genom motionerna. Kommittén påpekar beträffande rätten till diagnos och behandling av sjukdom under fosterstadiet att det endast teoretiskt kan tänkas uppkomma intressekonflikter mellan kvinnan och fostret. Tänkbart är emellertid enligt kommittén att kvinnan i undantagsfall av någon anledning – t. ex. en fatalistisk inställning – motsätter sig en behandling som kan förebygga sjukdomsutveckling hos det väntade barnet. I fråga om skydd för foster mot kvinnans missbruk under graviditeten pekas på socialberedningens arbete och framhålls risken för att eventuella möjligheter till ingripanden mot en gravid kvinna kan leda till att hon väljer abort. Kommittén anför vidare att de juridiska frågorna kring barn som avlats genom artificiell insemination torde kunna lösas genom lagstiftning om barnets rätt. När det gäller arbetsmiljöriskerna pekar kommittén på att kunskapsunderlaget är mycket begränsat. Kommittén framhåller också de särskilda problem som är förknippade med att risken för fosterskador på grund av kvinnans arbetsmiljö kan uppkomma redan i ett så tidigt stadium av graviditeten att denna ännu ej kan diagnostiseras. Sammanfattningsvis anser kommittén i likhet med motionärerna att det är befogat att utreda fostrets rätt i nämnda avseenden.

Socialberedningen framhåller att det för ett slutligt ställningstagande till behovet av en sådan utredning som förespråkas i motionerna – vare sig den ges en generell inriktning eller begränsas till vissa lagstiftningsområden – behövs en närmare analys av problemets natur och av i vad mån en eventuell lagstiftning till skydd för foster kan innebära några fördelar jämfört med nuvarande förhållanden. Socialberedningen pekar på några av de frågor som därvid aktualiseras.

Att den svenska vårdlagstiftningen – bortsett från abortlagen – inte innehåller några lagregler, som direkt tar sikte på att avväga fostrets intressen mot kvinnans eller ge det en självständig rättsställning i förhållande

till henne, torde enligt beredningen sammanhånga med att man i allmänhet kan utgå från att kvinnan och fostret har ett gemensamt behov av skydd och att således deras intressen sammanfaller. Med ett sådant synsätt innebär det inga nackdelar att olika lagregler utformas så att de endast avser kvinnan. Att kvinnan är gravid medför endast att skyddsintresset blir starkare än när det gäller en inte havande kvinna, såsom vid hotande yttre miljöpåverkan. Detta skulle, fortsätter beredningen, kunna motivera att man t. ex. i arbetsmiljölagstiftningen tog särskild hänsyn till om en kvinna var gravid, varvid det ofödda barnet indirekt skulle tillförsäkras ett starkare skydd.

Enligt socialberedningens uppfattning torde det vara möjligt att i de allra flesta fall tillgodose det ofödda barnets behov av skydd genom regler som värnar om den gravida kvinnan och därmed även hennes barn. Att utforma lagregler som uttryckligen avser det ofödda barnet fyller ingen självständig funktion, anser beredningen. Det är först om man ifrågasätter i vad mån barnets behov av skydd verkligen kan tillgodoses genom lagregler till skydd för modern som man kan ha anledning att överväga om den nuvarande lagtekniska lösningen är i alla avseenden lämplig.

Motionsyrkandena bygger enligt beredningen på antagandet att modern och det ofödda barnet i vissa fall kan ha skilda intressen och att en lagreglering som endast avser modern kan få till följd att barnets intresse blir otillräckligt beaktat i sådana situationer. Som exempel på tänkbara konfliktsituationer nämner beredningen fall då modern bör underkasta sig viss medicinsk behandling som är påkallad av fostrets hälsotillstånd och då modern av hänsyn till det väntade barnets hälsa bör minska eller upphöra med sitt alkoholintag, trots att konsumtionen inte innebär några mera påtagliga risker för hennes egen del.

Beredningen ifrågasätter om det i sådana fall föreligger intressekonflikter i vanlig mening. För en gravid kvinna torde det nämligen vara ett mycket starkt intresse att få ett friskt och icke missbildat barn. Man kan därför utgå från att praktiskt taget alla gravida kvinnor är villiga att medverka till vård eller behandling som behövs av hänsyn till barnet eller att avhålla sig från sådant som uppenbarligen allvarligt hotar barnets hälsa. Undantag härifrån kan enligt socialberedningens uppfattning närmast komma i fråga i fall när kvinnan är psykiskt oförmögen att inse konsekvenserna av sitt handlande eller att genomföra de åtgärder som krävs av henne. Orsak härtil kan vara psykisk sjukdom eller utvecklingsstörning eller att hon är beroende av alkohol eller narkotika eller av annan anledning befinner sig i en svår situation.

Enligt beredningen är det självfallet önskvärt att olika lagregler utformas så att de även i sådana situationer som nämnts tillåter ett hänsynstagande till fostrets hälsa. Även från kvinnans synpunkt torde det vara angeläget att skydda fostret när hon själv tillfälligtvis är ur stånd att göra detta. Socialberedningen vill således inte se ens dessa fall som en verklig

intressekonflikt mellan mor och barn. I det längre perspektivet sammanfaller moderns och barnets intressen även här.

Med de angivna utgångspunkterna anser beredningen att det knappast finns anledning att överväga allmänna regler som skulle ha till syfte att skydda fostrets intressen i förhållande till kvinnan. Det kan däremot på vissa områden finnas anledning att undersöka behovet av regler som kan hindra modern att till följd av psykisk paverkan eller förvirring fatta för fostret skadliga beslut som hon, om hon var i psykisk balans, skulle ta avstånd från och senare skulle komma att djupt beklaga. En kartläggning av dessa situationer är därför önskvärd. En sådan kartläggning eller probleminventering kan enligt beredningen ge underlag för en fortsatt mera konstruktiv diskussion av hur frågorna skall kunna lösas.

Beträffande arbetsmiljöområdet har beredningen svårt att tänka sig att det skulle kunna uppstå ens tillfälliga intressemotsättningar mellan en gravid kvinna och hennes väntade barn. Utgångspunkten här bör vara att ett ämne som kan misstänkas ha fosterskadande effekt bör elimineras ur arbetsmiljön. Om detta inte är möjligt bör en gravid kvinna erbjudas omplacering för att skydda fostret från det farliga ämnet. En sista utväg är att bevilja kvinnan ledighet med ekonomisk ersättning enligt de särskilda reglerna om havandeskapspenning. Enligt beredningen utesluter det sagda emellertid inte att arbetsmiljölagen kompletteras så att skyddsbehovet för såväl den gravida kvinnan som fostret kommer till mera tydligt uttryck. Arbetsarkivstyrelsen skulle därigenom få ökade möjligheter att vid meddelandet av olika föreskrifter ta särskild hänsyn till de risker för fosterskador som eventuellt kan föreligga vid vissa slag av arbete. En sådan lagändring påkallar knappast någon mera omfattande utredning. Beredningen framhåller också att det givetvis behövs fortsatt forskning i fråga om vilka faktorer i arbetsmiljön som kan tänkas ha betydelse för uppkomsten av fosterskador.

LO framhåller beträffande frågan om arbetsmiljön som riskfaktor för fostret att åtgärder i första hand måste vidtas mot den skadliga arbetsmiljön. Ambitionen i miljöföreskrifterna bör inte sättas så lågt att de behöver kompletteras med könsdiskriminerande åtgärder. På arbetsställen där arbetsmiljön orsakar risker vid graviditet eller för fostrets utveckling under graviditet skall miljön saneras.

Miljöarbetet bör således enligt LO ges högsta prioritet. Intill dess att miljöförhållandena generellt ändrats så att de svarar mot kraven finns behov av ett skydd för gravida kvinnor så utformat att de i första hand tillförsäkras en omplacering till en säker miljö. För de fall omplacering inte är möjlig bör sådana regler införas i socialförsäkringssystemet att kvinnan kan vara borta från sitt arbete utan inkomstförlust.

LO hänvisar i sammanhanget till sin framställning till arbetsmarknadsministern år 1980 (se ovan s. 15 och 16).

LO instämmer således i sak i vad som anförs i motion 937 rörande behovet

av åtgärder mot risken för fosterskador på grund av dålig arbetsmiljö. Spörsmålet bör emellertid i första hand utredas som en arbetsmiljöfråga och i andra hand som en socialförsäkringsfråga. Övervägandena bör inte kopplas till en allmän utredning om ofödda barns rättsliga ställning.

Vad härefter gäller den mer allmänna frågan om en utredning av ofödda barns rättsliga ställning m. m. anser LO att bakom kraven skymtar tydligt reaktionära tongångar som går ut på att begränsa kvinnornas rätt till abort samt att skapa möjligheter till tvångsåtgärder mot gravida kvinnor med missbruksproblem. Den senare frågan utreds redan av socialberedningen, varför någon ytterligare utredning inte behövs. Med hänvisning till vad som anförts avstyrker LO förslaget om en särskild utredning av ofödda barns rättsliga status.

Även TCO understryker att man givetvis i första hand skall försöka eliminera sådana faktorer i arbetsmiljön som kan leda till fosterskador. Förutom forskning på området krävs enligt TCO att man tillvaratar de forskningsresultat som finns och åtgärdar miljöerna. Vidare framhåller TCO att risker även kan föreligga för män och icke gravida kvinnor att vistas i sådana miljöer som kan leda till fosterskador.

TCO tillstyrker förslaget i motion 937, men påpekar samtidigt att det i första hand måste sättas in resurser för att eliminera dåliga arbetsmiljöer.

Sveriges läkarförbund, till vars yttrande *SACO/SR* hänvisar, framhåller att frågan om fostrets rättsliga ställning f. n. diskuteras bl. a. av den expert- och arbetsgrupp inom socialstyrelsen som tillsatts för en utredning rörande fosterdiagnostik i Sverige. Resultatet av arbetet bör lämpligen avvaktas innan ställning tas till frågan om eventuellt behov av ytterligare utredning.

Svenska läkaresällskapet erinrar om att Läkaresällskapet i sitt yttrande över 1965 års abortkommittés betänkande framhöll att ett foster har eget liv och att det som blivande människa bör ges rättsskydd. Sällskapet har inte funnit anledning att frångå denna grundinställning. Tvärtom har utvecklingen visat att detta betraktelsesätt är det enda bärkraftiga. Från medicinsk synpunkt kan det numera knappast enligt Läkaresällskapet anses föreligga någon större skillnad mellan fostrets och den föddes belägenhet. Fostret angrips liksom den födde av sjukdomar och skador, som i vissa fall kan förebyggas, diagnosticeras och eventuellt behandlas. Ansvarsfördelningen, när det gäller fostret, är dock oklar.

Läkaresällskapet anser att det i de allra flesta fall inte föreligger några problem när det väntade barnet är välkommet. Föräldrarna ställer upp för att deras barn alltifrån början skall utvecklas under goda betingelser. Men förhållandena kan vara sådana att det blivande barnet utsätts för otillbörliga risker, förorsakade av virusinfektion, strålning, gifter av olika slag, läkemedel, olämpliga arbetsförhållanden för modern och annat. Föräldrar och samhälle måste anses ha ansvar för att sådana risker i görligaste mån

elimineras. Läkaresällskapet ställer sig därför positivt till förslaget att strävanden i denna riktning förankras i en eventuell kommande lagstiftning.

Vidare framhålls att socialvården och sjukvården har ett betydande ansvar för att gravida kvinnor med missbruksproblem uppsåras och erbjuds behandling. I de flesta fall torde erforderlig behandling kunna genomföras på frivillig grund om tillräckliga resurser ställs till förfogande. Ett särskilt problem erbjuder enligt Läkaresällskapet kvinnor som önskar barn, men som inte kan avhålla sig från ett levnadssätt som menligt inverkar på fostrets utveckling. I sådana fall anser Läkaresällskapet att den etiska situationen är klar. Det väntade barnets rätt till skydd måste så långt möjligt tillgodoses. Det är inte godtagbart att tillskriva modern rätt till en livsföring som äventyrar barnets hälsa. En eventuell lagstiftning på området måste innebära en noggrann intresseavvägning mellan kvinnan och fostret.

Läkaresällskapet tillstyrker att de berörda frågorna blir föremål för en särskild utredning.

Läkaresällskapet kan däremot inte tillstyrka yrkandet i motion 1638 om utredning "med anledning av den moderna fosterdiagnostiken och de nya möjligheter den ger" och hänvisar till det pågående arbetet inom socialstyrelsen rörande fosterdiagnostik.

Svenska barnläkarföreningen framhåller att den snabba utvecklingen på fosterdiagnostikens område, omfattande bl. a. generella och specifika förebyggande åtgärder samt abort av sjuka foster, har lett till att fostrets situation alltmer kommit i blickpunkten. Många viktiga etiska och psykologiska frågor har därmed aktualiserats. Prenataldiagnostik har enligt föreningen blivit ett viktigt teknologiskt hjälpmedel. Dess syfte är att ge föräldrarna underlag för ett ställningstagande till frågan om en aktuell graviditet skall avbrytas eller ej samt att förhindra att friska foster aborteras därför att en viss sjukdom hos fostret inte kunnat uteslutas. Mycket av den prenataldiagnostik som bedrivs är att betrakta som kvalificerat medicinskt utvecklingsarbete, i vissa fall som forskning. I detta senare fall, fortsätter föreningen, torde granskning av projektet i forskningsetiska kommittén vara helt tillfredsställande. När det gäller sådan prenataldiagnostik som bedrivs som utvecklingsarbete resp. rutinmässig sjukvård är föreningen inte benägen att tillstyrka yrkandet i motion 1638 om särskilda åtgärder.

Föreningen framhåller vidare att under senare år flera larmrapporter kommit om samband mellan vissa arbetsmiljöer och ökad risk för låg födelsevikt, missbildningar och andra fosterskador hos det väntade barnet. Vissa – sannolikt de flesta – av dessa larm har enligt föreningen vid närmare analys visat sig vara ogrundade. I fråga om arbetsmiljöer som innebär en reell risk för fosterskador anser föreningen att man i första hand bör eliminera de fosterskadande faktorerna. Behovet av ett lagligt reglerat skydd för det väntade barnet mot risker i kvinnans arbetsmiljö bör enligt föreningen bli föremål för utredning.

Beträffande fosterskadorna på grund av kvinnans missbruk av alkohol m. m. påpekar föreningen att det ofta är en rad samverkande faktorer som kan bidra till skadorna i dessa fall såsom bristande nutrition, otillräcklig medicinsk övervakning av den gravida kvinnan, infektioner m. m. Det är uppenbart att socialvården och sjukvården har ett betydande ansvar för att uppsåra gravida kvinnor med missbruksproblem och erbjuda dessa kvinnor behandling. Ökade resurser behövs dock för dessa insatser. Det är föreningens uppfattning att nödvändiga åtgärder beträffande kvinnan i de flesta fall kan ske på frivillig grund. För ett mindre antal kvinnor torde det dock vara nödvändigt med en lagstiftning som möjliggör att en gravid kvinna kan vårdas utan samtycke. I en sådan lagstiftning bör det ofödda barnets rätt ges en större tyngd än den gravida kvinnans valfrihet. Föreningen tillstyrker således att behovet av en lagstiftning för de ofödda barn vars mödrar missbrukar alkohol och narkotika utreds.

Svenska ekumeniska nämnden framhåller att ett rättsligt skydd för foster är särskilt pakallat i de fall som berörs i motionerna, nämligen då kvinnans arbetsmiljö innehåller riskfaktorer, då kvinnan missbrukar alkohol och narkotika samt då det till följd av medicinska landvinningar är möjligt att behandla sjukdomstillstånd hos fostret. När det gäller arbetsmiljöriskerna skulle ett skydd för fostret tjäna bl. a. syftet att berättiga kvinnan till en annan arbetsmiljö av hänsyn till fostret. Beträffande gravida kvinnor med missbruksproblem anser nämnden det motiverat att samhället får underlag för åtgärder som syftar till att skydda fostrets hälsa. Omsorgen om fostrets hälsa utgör också skäl för att fostret får en självständig rätt till behandling oberoende av kvinnans samtycke och för att läkare rättsligen förpliktas att pröva terapeutiska åtgärder. Nämnden tillstyrker således att en utredning om fostrets rättsliga status sker. Avslutningsvis framhåller nämnden att en sådan utredning inte torde vara möjlig om inte därvid också abortlagen förutsättningslöst prövas.

Sveriges medicinsk-juridiska förening anser att fosterdiagnostiken – och i dess förlängning möjligheten att behandla ett foster – gör det angeläget att överväganden sker beträffande vilket rättsskydd i olika hänseenden ett foster bör ges och på vad sätt detta skydd skall förverkligas.

Enligt föreningen behöver åtgärder – bl. a. genom lagstiftning – vidtas för att skydda missbrukande kvinnors foster. Även verksamheten med artificiell insemination och de framväxande möjligheterna till mer avancerade tillvägagångssätt i fråga om befruktning och fosterutveckling påkallar överväganden och ställningstaganden.

Föreningen pekar på att lagstiftningen – sånär som för sena aborter – är så konstruerad att ett fosters intresse praktiskt taget enbart får tillvaratas av modern. Det kan i en del fragor övervägas om sociala organ skall ges ökade möjligheter att mer direkt kunna ingripa till fostrets hjälp. I flera hänseenden bör, enligt föreningens mening, undersökas om inte fostret bör kunna få en

självständig företrädare, någon form av godmanskap.

Föreningen tillstyrker att en utredning begärs syftande till lagstiftning och andra åtgärder till skydd för ofödda.

Utskottet

Inledning

I betänkandet behandlas sju motioner vari tas upp frågor om ändring av abortlagen, om utformningen av abortrådgivningen samt om lagstiftning till skydd för ofödda.

Som en allmän bakgrund till motionsyrkandena vill utskottet anföra följande. Den 1 januari 1975 ersattes 1938 års lag om avbrytande av havandeskap av abortlagen (1974:595). Samtidigt upphörde brottsbalkens bestämmelser om fostertfördrivning att gälla. Den äldre lagstiftningen innebar att abort i princip var förbjuden men att havandeskap fick avbrytas om vissa särskilt angivna indikationer förelåg.

Enligt 1974 års abortlag avgörs frågan om abort före utgången av 12:e havandeskapsveckan av kvinnan själv. Hon får vägras abort endast om åtgärden skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Denna förutsättning prövas av en läkare. För abort efter 12:e men före utgången av 18:e veckan fordras i regel, utöver vad som gäller vid tidigare abort, att det företas en särskild kuratorsutredning. Om kvinnan inte medges abort, är läkaren skyldig att omedelbart hänskjuta frågan till socialstyrelsen för förnyad prövning. Efter 18:e havandeskapsveckan får abort företas bara i undantagsfall. För abort krävs då socialstyrelsens tillstånd, som får lämnas endast om det föreligger synnerliga skäl för åtgärden. Kan det antas att fostret är livsdugligt, får tillstånd lämnas endast om havandeskapet på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan medför allvarlig fara för hennes liv eller hälsa.

Under den tid abortlagen varit i kraft har i olika sammanhang kritik framförts mot lagen. Debatten har också rört den rådgivning som skall lämnas abortsökande kvinnor.

Efter en framställning från riksdagen (SoU 1979/80:10) tillkallades 1980 års abortkommitté för att göra en utvärdering av abortlagen. Kommittén skall i första hand ge en mera djupgående bild av hur abortlagen kommit att praktiskt tillämpas och kartlägga såväl positiva som negativa effekter av den nya lagstiftningen. Vidare skall bl. a. utformningen av abortrådgivningen kartläggas av kommittén. Kommittén skall försöka lägga fram konkreta förslag om abortrådgivningens utformning och innehåll och om abortförebbyggande åtgärder i syfte att minska abortfrekvensen här i landet. Kommitténs arbete skall bedrivas med utgångspunkt i den huvudprincip som abortlagen bygger på, nämligen kvinnans rätt att inom vissa gränser själv bestämma om hon vill fullfölja en graviditet. Enligt direktiven skall också de tidsfrister som reglerar abortförfarandet gälla i fortsättningen.

I debatten om abortlagen har huvudprincipen om kvinnans bestämmanderätt satts i fråga. Det har gjorts gällande att den avvägning mellan kvinnans och fostrets intressen som gjorts i abortlagen medfört att fostret numera saknar rättsligt skydd. I linje härmed har framförts den åsikten att ett lagfäst skydd för foster inte kan genomföras utan en ändring av grundprincipen i abortlagen om kvinnans beslutanderätt. Enligt utskottets mening kan det riktiga i sådana tankegångar ifrågasättas från principiella utgångspunkter. Abortlagen reglerar endast förfarandet då en kvinna vill avbryta sitt havandeskap. Avvägningen av kvinnans och fostrets intressen i en abortsituation har som ovan berörts lett till att kvinnan fått rätt att ensam bestämma om havandeskapet skall avbrytas fram till utgången av 18:e havandeskapsveckan och att under tiden därefter livsdugliga foster givits ett lagfäst skydd mot abortingrepp i andra fall än då kvinnans liv eller hälsa är i allvarlig fara. Enligt utskottets mening torde abortlagen inte kunna anses ge uttryck för någon mer allmän princip i fråga om vilken hänsyn som skall tas till kvinnan och fostret i olika sammanhang. Inte heller den äldre lagstiftningen på området synes ha innefattat något mera allmängiltigt ställningstagande till frågan om rättsligt skydd för det väntade barnet. Det förhållandet att kvinnan givits en viss beslutanderätt beträffande avbrytande av havandeskapet behöver med andra ord inte innebära att samhället i andra avseenden skulle låta fostrets intressen stå tillbaka för kvinnans valfrihet, t. ex. acceptera att kvinnan missbrukar alkohol till skada för det väntade barnet. Med detta synsätt föreligger det inte – som gjorts gällande i debatten – något direkt samband mellan utformningen av abortlagen och frågan om det väntade barnets rättsskydd. Abortlagen utesluter således inte att på andra områden införs lagregler beträffande rättsskydd för ofödda som bygger på en annorlunda intressavvägning. En annan sak är att det från etiska utgångspunkter kan te sig otillfredsställande att hänsynen till oföddas intressen skall skifta från område till område.

I det följande kommer utskottet att i skilda avsnitt behandla de frågor som aktualiserats genom motionerna.

Abortlagen

I motion 1980/81:376 av Mårten Werner (m) och Gunnar Oskarson (m) yrkas (yrkande 1) att riksdagen hos regeringen skall begära att 1980 års abortkommitté får tilläggsdirektiv som innebär full frihet för kommittén att om så erfordras föreslå ändringar i gällande abortlagstiftning. Motionärerna anser att abortkommittén förutsättningslöst bör försöka finna orsakerna till den höga abortfrekvensen och därvid även beakta de effekter principen i abortlagen kan ge.

En mer långtgående översyn av abortlagen begärs i motion 1980/81:538 av Allan Åkerlind (m) och Tore Nilsson (m). Motionärerna yrkar att en

utredning skall tillsättas med uppgift att snabbt arbeta fram förslag till en ny lagstiftning som tar hänsyn till barnets rätt till liv. Enligt motionärerna bör utgångspunkten för lagstiftningen vara att alla barn skall skyddas från den tidpunkt då man känner till dess existens samt att skyddet skall kunna brytas endast då särskilda skäl föreligger.

Sedan abortlagen kom till har motioner med samma syfte som motion 1980/81:538 upprepade gånger prövats, senast våren 1980 (SoU 1979/80:37), och därvid avslagits av riksdagen. I linje härmed har i direktiven till abortkommittén slagits fast att utredningsarbetet skall bedrivas med utgångspunkt i principen om kvinnans beslutanderätt. Även tidsfristerna som reglerar förfarandet skall enligt direktiven gälla fortsättningsvis. Enligt utskottets mening saknas anledning att nu frångå dessa ställningstaganden. Utskottet avstyrker därför bifall till motion 1980/81:538.

Vad härefter gäller yrkandet i motion 1980/81:376 vill utskottet erinra om att abortkommittén i första hand bl. a. skall kartlägga negativa och positiva effekter av abortlagen. Kommittén skall vidare analysera abortutvecklingen och de regionala, arbetsmarknadsmässiga och åldersmässiga variationerna i abortfrekvensen. Med utgångspunkt i analysen skall kommittén, som inledningsvis berörts, söka lägga fram förslag om abortförebyggande åtgärder i syfte att minska abortfrekvensen i landet.

Enligt utskottets mening ligger det sålunda inom ramen för det uppdrag som lämnats abortkommittén att klarlägga orsakerna till abortfrekvensen. Kommittén torde vidare vara oförhindrad att – under beaktande av att abortlagens huvudregler om bestämmanderätten för kvinnan och om tidsfristerna skall fortsätta gälla – föreslå de lagändringar som kan finnas befogade. Någon riksdagens åtgärd med anledning av motion 1980/81:376 i förevarande del är därför inte erforderlig.

Abortrådgivning

I motion 1980/81:722 av Märten Werner m. fl. (m) yrkas att regeringen skall förelägga riksdagen förslag syftande till obligatorisk information till abortsökande beträffande bl. a. samhällets möjligheter att stödja dem som väljer att föda sitt barn. Också i motion 1980/81:931 av Siri Häggmark m. fl. (m, c, fp) framställs önskemål om att i abortrådgivningen skall inrymmas information rörande samhällets stödåtgärder. Motionärerna yrkar att abortkommittén genom tilläggsdirektiv skall få i uppdrag att utreda förutsättningen för en inriktning av abortrådgivningen i enlighet med vad som anförs i motionen.

En av abortkommitténs viktigaste uppgifter är enligt utskottets mening att utvärdera abortrådgivningen och att därvid särskilt undersöka om den information som ges beträffande samhällets stödåtgärder är tillfredsställande utformad. Kommittén skall vidare söka framlägga konkreta förslag om abortrådgivningens utformning.

På grund av det anförda påkallar motionerna 1980/81:722 och 1980/81:931 inte någon åtgärd från riksdagens sida.

Skydd för ofödda

Fosterskador kan i princip uppkomma på två olika sätt. De blivande föräldrarna eller den ene av dem kan ha fått nedärvbara förändringar i arvsmassan, förorsakade av ärvda faktorer eller av yttre påverkan, t. ex. joniserande strålning. En sådan mutation av en könscell hos mannen eller kvinnan kan leda till uppkomsten av en fosterskada. Under förloppet av en graviditet kan vidare en mängd olika yttre faktorer förorsaka att det väntade barnet utvecklas ogynnsamt eller skadas. Missbildningar och tillväxtrubbningar hos fostret kan sålunda uppstå som en följd av att kvinnan utsätts för bl. a. strålning, infektioner, läkemedel och andra kemikalier eller att hon missbrukar alkohol och narkotika. Riskerna för sådana skador kan i vissa fall uppkomma redan i ett så tidigt stadium att graviditeten ännu ej kunnat konstateras.

Genom utvecklingen av fosterdiagnostiken har det blivit möjligt att upptäcka missbildningar och vissa sjukdomstillstånd hos fostret inne i livmodern. Några av de sjukdomstillstånd och rubbningar som kan drabba det väntade barnet kan numera också behandlas under graviditeten.

Som tidigare redovisats innehåller abortlagen ett lagfäst skydd för livsdugliga foster. I övrigt saknas lagbestämmelser som innebär en avvägning mellan kvinnans och det väntade barnets intressen eller som eljest direkt syftar till att ge foster en särskilt skyddad ställning. När det gäller hälsorisker på grund av sjukdomar, miljöfaktorer, alkohol- och narkotikamissbruk, m. m. är lagstiftningen liksom på andra områden inriktad endast på födda och levande människor. Som regel görs det härvidlag inte någon skillnad mellan könen och inte heller tillmäts det förhållandet att en kvinna är gravid någon särskild betydelse. Detta innebär att ingripanden till förebyggande av hälsorisker för ett väntat barn i allmänhet kan ske endast i den mån också kvinnans hälsa är i fara, dvs. i fall då kvinnans och det väntade barnets intressen sammanfaller.

En särställning intar i viss mån arbetsmiljölagen (1977:610) och lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn. Enligt arbetsmiljölagen gäller bl. a. att, om visst slag av arbete medför särskilda risker för vissa grupper av arbetstagare, arbetarskyddsstyrelsen kan meddela förbud mot att arbete utförs av arbetstagare som tillhör sådan grupp eller föreskriva särskilda villkor för sådana fall. Av uttalanden under förarbetena (se ovan s. 6 och 7) framgår att bemyndigandet tillkommit för att bl. a. behovet av skydd mot risker för havande kvinnor och deras väntade barn skall kunna tillgodoses. Föräldraledighetslagen ger en gravid kvinna, som på grund av havandeskapet inte kan utföra fysiskt påfrestande arbete, rätt till omplacering under de sista sextio dagarna före den beräknade nedkomsten. Kan hon

inte omplaceras har hon enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring rätt till ledighet med s. k. havandeskapspenning.

I motionerna 1980/81:376 av Märten Werner (m) och Gunnar Oskarson (m), 1980/81:930 av Siri Häggmark (m), 1980/81:937 av Catarina Rönnung m. fl. (s) och 1980/81:1638 av Sven Johansson (c) tas upp frågor om rättsligt skydd för ett väntat barn i olika avseenden. Motion 1980/81:937 är begränsad till arbetsmiljöområdet medan de tre övriga motionerna behandlar frågorna från mera allmänna utgångspunkter, varvid dock vissa förslag om konkreta åtgärder framförs. Motionärernas önskemål kan i huvudsak anses beröra fyra problemområden. För det första bör det väntade barnet ges ett skydd mot risker som är förknippade med kvinnans bruk av alkohol och narkotika. För det andra bör barnet få ett självständigt skydd mot risker i kvinnans arbetsmiljö. Vidare bör barnet ha en rätt till behandling, då sjukdomstillstånd och rubbningar diagnostiseras under fosterstadiet. Slutligen bör åtgärder vidtas till förhindrande av att fosterdiagnostiken utnyttjas till ett urval av foster som är lämpliga att födas och mindre lämpliga foster. I motion 1980/81:930 pekas också på att de juridiska frågor som har anknytning till verksamheten med artificiell insemination är olösta.

De här aktuella yrkandena är följande.

Motionärerna i motion 1980/81:376 (yrkande 2) yrkar att frågan om fostrets rättsliga ställning och skydd utreds. Yrkandet i motion 1980/81:930 är att utredningen om barnens rätt genom tilläggsdirektiv skall få i uppdrag att utreda det ofödda barnets rättsliga status. I motion 1980/81:937 begärs en utredning om rättsligt skydd för ofödda barn, vilkas mödrar arbetar i för fosterskador speciellt utsatta miljöer. Motionären i motion 1980/81:1638 yrkar att en utredning om fosters rättsskydd skall ske. Utredningsarbetet skall syfta till att ge skydd för foster mot skadlig påverkan och säkra dess miljö rätt (yrkande 1). Utredningen skall vidare pröva behovet av särskilda åtgärder och eventuell lagstiftning med anledning av dels den moderna fosterdiagnostiken och de möjligheter den ger (yrkande 2), dels den genetiska forskningens klarläggande av att kvinnan och fostret har individuella strukturer och att fostret därför behöver ett eget rättsskydd (yrkande 3). Utredningen skall också pröva huruvida den blivande fadern bör dela ansvarsbördan för det väntade barnet med kvinnan och inrymmas i rättsskyddet (yrkande 4).

Enligt utskottets mening får önskemålen i motionerna främst ses mot bakgrund av att man i ökande utsträckning blivit medveten om riskerna för att barn skall födas med allvarliga sjukdomstillstånd eller skador. Utskottet vill peka på bl. a. de rön som gjorts beträffande sambandet mellan användningen av vissa läkemedel och fosterskador. Vidare kan nämnas arbetsmiljöområdet, där riskerna för fosterskador på grund av kemisk exponering av arbetstagarna alltmer kommit i blickpunkten. Att vissa läkemedel, kemikalier m. m. konstaterats ha skadliga effekter på ett väntat barn har lett till att många människor i dag känner en stark oro för att också

andra miljöfaktorer innebär risker för fosterskador.

I likhet med motionärerna anser utskottet det mycket angeläget att åtgärder vidtas som förebygger att väntade barn skadas på grund av olika yttre faktorer. Inte bara hänsynen till de enskilda människorna utan också samhälleliga intressen talar för ökade insatser. Det sagda gäller också sådana fosterskador som har sin orsak i att föräldrarnas arvs massa påverkats. Hur skador på det väntade barnet skall kunna förhindras är emellertid inte främst att se som en lagstiftningsfråga. Våra kunskaper om sambandet mellan olika faktorer och riskerna för fosterskador är ännu så länge begränsade. Inte minst på arbetsmiljöområdet är läget oklart. Också när det gäller faktorer som konstaterats vara skadliga för fostret, t. ex. alkoholmissbruk, är kunskaperna bristfälliga. Sålunda saknas närmare kännedom om vid vilken alkoholkonsumtion risken inträder. Enligt utskottets mening är en intensifiering av forskningen en grundförutsättning för att fosterskador skall kunna förhindras i största möjliga utsträckning. Utskottet anser därför att forskningen beträffande fosterskadande faktorer bör ges hög prioritet.

När det gäller att förebygga risker för fosterskador vill utskottet också peka på betydelsen av att blivande föräldrar har insikt om vilka faktorer som kan innebära faror för det väntade barnet. Det helt övervägande antalet föräldrar torde vara beredda att ändra sin livsföring och göra andra insatser för att skydda det väntade barnet. En saklig information till föräldrarna om sambandet mellan olika faktorer och riskerna för fosterskador är därför ett effektivt medel att förebygga skadeverkningar. För spridande av sådan information utgör mödrahälsovården en betydelsefull resurs. Det är också viktigt att man vid föräldrautbildningen särskilt uppmärksammar de risker som är förknippade exempelvis med missbruk av alkohol under graviditet. Utskottet vill även understryka betydelsen av att den personal bl. a. inom mödrahälsovården som kommer i kontakt med blivande föräldrar får erforderlig utbildning på området.

I anslutning till det anförda vill utskottet peka på det förhållandet att riskerna för fosterskador kan uppstå under ett så tidigt skede av graviditeten att denna ännu inte kan konstateras. I praktiken medför detta förhållande att åtgärder till förebyggande av fosterskador inte kan begränsas till gruppen blivande föräldrar om åtgärderna skall få avsedd effekt. Enligt utskottets mening är det därför angeläget att kunskaper om riskerna för fosterskador mera allmänt sprids i samhället. Skolan har här en viktig uppgift att fylla.

Vad härefter angår frågan om lagstiftning i syfte att ge ofödda en självständig rättsställning vill utskottet erinra om vad utskottet inledningsvis uttalat om sambandet mellan detta spørsmål och abortlagen. I konsekvens med dessa uttalanden anser utskottet att det inte kan komma i fråga att införa lagregler av övergripande natur om oföddas ställning. I stället får man på varje område för sig bedöma om och i vad mån särskilda regler erfordras till skydd för ofödda. Vid bedömningen av huruvida en översyn av olika lagar är påkallad av hänsyn till fostrets intressen måste enligt utskottets mening

beaktas att en lagstiftning är förenad med åtskilliga problem av mycket komplicerad beskaffenhet och kräver ett omfattande utredningsarbete. En sådan översyn bör därför komma till stånd endast om det kan anses att gällande ordning allmänt sett är otillfredsställande. Utskottet vill härvidlag framhålla att det i många avseenden torde förhålla sig så att kvinnan och det väntade barnet har samma behov av skydd mot skaderisker och att deras intressen därför sammanfaller. I andra avseenden kan visserligen fostret ha ett större behov av skydd än kvinnan men en intressegemenskap kan ändå som regel anses föreligga. Som utskottet ovan framhållit torde nämligen det helt övervägande antalet blivande föräldrar vara angelägna om att skydda det väntade barnet. Frånvaron av intressekonflikter gör att det i allmänhet inte innebär några nackdelar för fostret om lagreglerna på olika områden, såsom f. n. är fallet, endast tar sikte på kvinnan. Att införa lagregler som ger det ofödda barnet en självständig ställning skulle med andra ord inte medföra att det väntade barnets intressen i det stora flertalet fall kan tillvaratas bättre än i dag.

Det sagda utesluter emellertid inte att det i vissa avseenden kan vara befogat att närmare överväga om regler bör införas som mera uttryckligen syftar till att skydda det väntade barnet. Motionärerna har pekat på några områden där sådana regler anses erforderliga. Beträffande de önskemål som härvidlag framförts i motionerna vill utskottet framhålla följande.

Frågan om skydd för foster mot skaderisker på grund av kvinnans *alkohol- och narkotikamissbruk* har – efter en framställning från riksdagen (SoU 1979/80:44) – behandlats av socialberedningen. I delbetänkandet (Ds S 1981:6) Åtgärder mot missbruk under graviditet avvisar beredningen tanken på särskilda lagregler som skulle ge samhället möjligheter att av hänsyn till det väntade barnet bereda en gravid kvinna med missbruksproblem vård utan samtycke. Enligt beredningen kan den nödvändiga vården av gravida kvinnor med omfattande missbruksproblem komma till stånd med stöd av bl. a. den lag om vård av missbrukare i vissa fall som föreslagits av beredningen i ett tidigare avlämnat betänkande (SOU 1981:7). Beredningen anser att ökade insatser bör göras när det gäller information, utbildning och forskning beträffande alkoholens risker för fostret. Betänkandet övervägs f. n. inom socialdepartementet.

I proposition 1981/82:8 har – på grundval av socialberedningens förslag i betänkandet SOU 1981:7 – framlagts förslag till lag om vård av missbrukare i vissa fall, m. m. Med anledning av propositionen har väckts bl. a. en motion (1981/82:25) vari framförs önskemål om att vissa motivuttalanden beträffande vård av gravida kvinnor med missbruksproblem skall göras vid riksdagsbehandlingen.

Med hänsyn till att frågan huruvida fostrets intressen påkallar särskilda regler om vård av gravida missbrukare sålunda nyligen övervägts anser utskottet att det på detta område f. n. inte finns anledning till ytterligare

utredningsarbete. Frågan torde få en ytterligare belysning under den remissbehandling av socialberedningens betänkande i ämnet som utskottet förutsätter kommer till stånd. Inte heller finns det anledning att i förevarande ärende närmare överväga huruvida vårdbehovet kan tillgodoses inom ramen för den föreslagna lagen om vård av missbrukare i vissa fall. Detta spörsmål kommer inom kort att behandlas av socialutskottet i betänkandet SoU 1981/82:22 över proposition 1981/82:8.

Socialberedningens ställningstagande beträffande varden av gravida missbrukare grundas på bl. a. uppfattningen att några intressekonflikter mellan kvinnan och fostret sällan torde föreligga i missbruksfallen. Utskottet delar denna uppfattning och vill framhålla att det inte heller finns några egentliga intressemotsättningar i fall då kvinnan mera måttligt brukar alkohol eller hon eljest har en sådan livsföring att det vid en graviditet kan uppkomma risker för fosterskador. Än mer markant är enligt utskottets mening frånvaron av intressekonflikter när det gäller *behandling av sjukdomstillstånd* och rubbningar under fosterstadiet. Över huvud taget kan man i de nu berörda fallen – som socialberedningen framhållit i sitt remissyttrande över motionerna – utgå från att praktiskt taget alla gravida kvinnor är villiga att medverka till vård eller behandling som behövs av hänsyn till det väntade barnet eller att avhålla sig från sådant som uppenbarligen hotar dess hälsa.

Även om förhållandena således i allmänhet är sådana att fostrets intressen väl kan tillvaratas av kvinnan kan det dock – både i de av motionärerna angivna fallen och i andra situationer – undantagsvis tänkas att kvinnan av olika orsaker förbiser eller inte kan inse konsekvenserna av sitt handlande eller vidta de åtgärder som behövs för att fostret inte skall skadas eller dess intressen eljest inte skall åsidosättas. Som exempel på tänkbara sådana orsaker har socialberedningen i sitt remissyttrande pekat på att kvinnan är psykiskt sjuk eller utvecklingsstörd eller att hon är beroende av alkohol eller narkotika eller av annan anledning befinner sig i en tvångssituation. 1980 års abortkommitté har i sitt remissyttrande framhållit att kvinnan på grund av exempelvis en fatalistisk inställning kan motsätta sig en behandling av ett väntat barn i sjukdomsförebyggande syfte. Andra orsaker kan också tänkas till att kvinnan inte tar tillbörlig hänsyn till det väntade barnet. Enligt utskottets mening kan det för fall, som nu berörts, finnas ett behov av regler som ger det väntade barnet en särskilt skyddad ställning och förhindrar att kvinnan fattar för fostret skadliga beslut eller på annat sätt åsidosätter dess intressen. Närmare överväganden i frågan om införandet av sådana regler bör emellertid göras först sedan en kartläggning skett av i vilka situationer det kan finnas behov av regler till skydd för ofödda samt av de problem som kan vara förknippade med en lagstiftning. Utskottet förordar att en sådan kartläggning och analys kommer till stånd. Därvid bör också den blivande faderns roll uppmärksammas.

Med anledning av vad som anförts i motion 1980/81:930 beträffande verksamheten med artificiell insemination vill utskottet tillägga att frågan om lagreglering av verksamheten aktualiserats i justitiedepartementet genom en skrivelse år 1980 från Svenska läkaresällskapet. Enligt vad utskottet inhämtat avser regeringen att inom kort utfärda direktiv för en närmare utredning av de olika frågor som verksamheten aktualiserar.

På *arbetsmiljöområdet* torde det knappast ens undantagsvis föreligga några intressekonflikter mellan kvinnan och hennes väntade barn. Vad frågan här gäller är närmast arbetarskyddsverkets och andra myndigheters möjligheter att ingripa mot faktorer i arbetsmiljön som inte är direkt farliga för arbetstagarens hälsa utan endast innebär risk för fosterskador. En komplikation i sammanhanget är att sådana risker kan föreligga redan innan graviditeten kan konstateras. Ett annat spörsmål som härvidlag aktualiseras är utrymmet för kvinnan att handla så att hon kan ta till vara det väntade barnets intresse och därmed också sitt eget. Som framhållits av flera remissinstanser måste utgångspunkten vara att ämnen som kan misstänkas förorsaka fosterskador inte bör få förekomma i arbetsmiljön. Detta gäller både sådana miljöfaktorer som direkt kan påverka fostret och sådana som kan åstadkomma nedärvbara förändringar i arbetstagarens arvs massa. Så länge arbetsmiljön inte kan anses betryggande finns det anledning överväga huruvida en gravid kvinna bör ha möjlighet till omplacering i förebyggande syfte. I fall då en omplacering antingen inte är möjlig eller inte kan anses ge tillräckligt skydd mot riskerna för fosterskada bör övervägas om inte kvinnan bör ha rätt till ledighet med kompensation för inkomstförlusten.

Frågan om den gravida kvinnans rätt till omplacering på grund av riskerna för fosterskada liksom hennes rätt att av förebyggande skäl få ledighet från arbetet med ersättning utreds f. n. av översynen (S 1980:08) av föräldraförsäkringen m. m. Något initiativ från riksdagens sida i denna fråga är således inte erforderligt. I fråga om förutsättningarna för myndigheterna att åstadkomma ett tillfredsställande skydd mot fosterskador har arbetarskyddsstyrelsen vid remissbehandlingen av motionerna uttalat att arbetsmiljölagen enligt styrelsens mening inrymmer tillräckliga möjligheter att vid behov ingripa mot farliga arbetsmiljöer, detta även i sådana fall där eventuella risker enbart har avseende på foster. Utskottet vill understryka vikten av att arbetarskyddsverket utnyttjar de möjligheter arbetsmiljölagen ger. Med hänsyn till frågans betydelse anser utskottet att det närmare bör övervägas om arbetsmiljölagen kan ändras så att den klarare än f. n. ger uttryck för ett hänsynstagande till fostrets intresse.

Vad slutligen angår den fråga om *fosterdiagnostiken* som tagits upp i motion 1980/81:1638 och även berörts i motion 1980/81:376 vill utskottet framhålla att detta spörsmål f. n. utreds inom socialstyrelsen. Arbetet syftar till en närmare kartläggning och analys av fosterdiagnostikens problem, möjligheter samt ställning inom hälso- och sjukvården. I avvaktan på resultatet av arbetet bör enligt utskottets mening närmare överväganden

anstå i frågan huruvida utvecklingen av fosterdiagnostiken pakallar några särskilda åtgärder från statsmakternas sida.

Utskottets ställningstaganden i de frågor som aktualiserats genom motionerna innebär sammanfattningsvis följande. Yrkande 2 i motion 1980/81:1638 avstyrks med hänvisning till vad som anförts beträffande fosterdiagnostiken. Utskottet förordar att en kartläggning kommer till stånd beträffande fall då en gravid kvinna på grund av olika orsaker befinner sig i en sådan situation att hon kan tänkas förbise eller inte inse riskerna för det väntade barnet av att hon handlar eller underlater att handla på visst sätt. De problem som är förknippade med en lagstiftning till skydd för fostrets intressen i sådana fall bör därvid analyseras. Vidare bör sådana ändringar i arbetsmiljölagen övervägas som syftar till att lagen klarare än f. n. skall ge uttryck åt det väntade barnets behov av skydd. Det ankommer på regeringen att bestämma om det förordade kartläggningsarbetet och övervägandena beträffande arbetsmiljölagen bör ske i ett sammanhang liksom eljest formerna för arbetets bedrivande. Vad utskottet anført med anledning av motion 1980/81:376 yrkande 2, motionerna 1980/81:930 och 1980/81:937 samt motion 1980/81:1638 yrkandena 1 och 4 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna. Yrkande 3 i motion 1980/81:1638 avstyrks i den mån det inte blivit tillgodosett genom vad utskottet anført.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *en ny abortlag*
att riksdagen avslår motion 1980/81:538.
2. beträffande *tilläggsdirektiv till 1980 års abortkommitté*
att riksdagen avslår motion 1980/81:376 yrkande 1.
3. beträffande *abotrådgivningen*
att riksdagen avslår motionerna 1980/81:722 och 1980/81:931.
4. beträffande *skydd för ofödda*
att riksdagen med anledning av motion 1980/81:376 yrkande 2, motionerna 1980/81:930 och 1980/81:937 samt motion 1980/81:1638 yrkandena 1 och 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anført om viss kartläggning och om ändring av arbetsmiljölagen.
5. beträffande *fosterdiagnostiken*
att riksdagen avslår motion 1980/81:1638 yrkande 2.
6. beträffande *den genetiska forskningen*
att riksdagen avslår motion 1980/81:1638 yrkande 3 i den mån det inte tillgodoses genom vad utskottet hemställt under moment 4 ovan.

Stockholm den 24 november 1981

På socialutskottets vägnar

GÖRAN KARLSSON

Närvarande: Göran Karlsson (s), Gabriel Romanus (fp), Anna-Greta Skantz (s), Märten Werner (m), John Johnsson (s), Erik Larsson (c), Ivar Nordberg (s), Blenda Littmarck (m), Kjell Nilsson (s), Karin Israelsson (c), Anita Bråkenhielm (m), Gunhild Bolander (c), Christer Eirefelt (fp), Maria Lagergren (s) och Anita Persson (s).

Reservation*Beträffande skydd för ofödda (mom. 4 i utskottets hemställan)*

Mårten Werner (m) anser

dels att det avsnitt i utskottets betänkande på s. 26 som börjar med "I debatten" och slutar med "till område" bort utgå,

dels att det avsnitt i utskottets betänkande som börjar på s. 30 med "Vad härefter" och slutar på s. 31 med "framhålla följande" bort ha följande lydelse:

Vad härefter angår frågan om lagstiftning i syfte att ge ofödda en självständig rättsställning vill utskottet framhålla att den intresseavvägning till förmån för kvinnan som gjorts i abortlagen bygger på synsättet att fostret är en del av kvinnans kropp. En konsekvens av detta synsätt är att det väntade barnet numera anses helt sakna rättsligt skydd i olika avseenden. Som framhålls i motionerna 1980/81:376 och 1980/81:1638 har emellertid forskningen numera klarlagt att fostret inte kan anses vara en del av kvinnans kropp utan är en självständig individ i vardande. Också utvecklingen inom fosterdiagnostiken liksom de ökande möjligheterna till behandling av ett väntat barn under fosterstadiet visar att det tidigare synsättet inte längre är riktigt och att abortlagen således bygger på en felaktig förutsättning. Redan mot bakgrund av det anförda framstår det enligt utskottets mening som befogat att regler införs som uttryckligen avser att tillgodose fostrets intressen. Också från étiska utgångspunkter framstår det som angeläget att frågan om rättsskydd för fostret i olika avseenden – bl. a. i aborthänseende – övervägs i ett sammanhang och från mera principiella utgångspunkter. Härtill kommer att man alltmer blivit uppmärksam på riskerna för fosterskador och det väntade barnets behov av skydd mot sådana risker. Att införa mera övergripande regler på området är emellertid förenat med åtskilliga problem av komplicerad beskaffenhet. En utredning av frågan bör därför komma till stånd. Utredningen bör försöka lägga fram förslag till lagstiftning som ger fostret en självständig rättsställning under hela graviditeten. Härvid bör bl. a. också övervägas i vad mån abortlagen behöver ändras så att den på ett bättre sätt än f. n. kommer att stå i överensstämmelse med synen på fostret som en självständig varelse med eget behov av skydd.

Det sagda utesluter emellertid inte att det saknas anledning att närmare överväga införandet av regler som i olika avseenden ger ett mera konkret uttryck för det väntade barnets behov av skydd. Motionärerna har pekat på några områden där sådana regler anses erforderliga. Beträffande de önskemål som härvidlag framförts i motionerna vill utskottet framhålla följande.

dels att det avsnitt i utskottets betänkande på s. 34 som börjar med "Utskottets ställningstaganden" och slutar med "utskottet anfört" bort ha följande lydelse:

Utskottets ställningstaganden i de frågor som aktualiserats genom motionerna innebär sammanfattningsvis följande. Yrkande 2 i motion 1980/81:1638 avstyrks med hänvisning till vad som anförs beträffande fosterdiagnostiken. Utskottet förordar att frågan om en lagreglering i syfte att ge det väntade barnet en självständig rättsställning närmare utreds liksom det därmed sammanhängande spörsmålet om abortlagens utformning. Vidare bör en kartläggning ske beträffande fall då en gravid kvinna på grund av olika orsaker befinner sig i en sådan situation att hon kan tänkas förbise eller inte inse riskerna för det väntade barnet av att hon handlar eller underlåter att handla på visst sätt. De problem som är förknippade med en lagstiftning till skydd för fostrets intressen i sådana fall bör därvid analyseras. Slutligen bör sådana ändringar i arbetsmiljölagen övervägas som syftar till att lagen klarare än f. n. skall ge uttryck åt det väntade barnets behov av skydd. Det ankommer på regeringen att bestämma om det förordade utrednings- och kartläggningsarbetet och övervägandena beträffande arbetsmiljölagen bör ske i ett sammanhang liksom eljest formerna för arbetets bedrivande. Vad utskottet anfört med anledning av motion 1980/81:376 yrkande 2, motionerna 1980/81:930 och 1980/81:937 samt motion 1980/81:1638 yrkandena 1 och 4 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna. Yrkande 3 i motion 1980/81:1638 avstyrks i den mån det inte blivit tillgodosett genom vad utskottet anfört.

dels ock att utskottets hemställan under mom. 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *skydd för ofödda*

att riksdagen med anledning av motion 1980/81:376 yrkande 2, motionerna 1980/81:930 och 1980/81:937 samt motion 1980/81:1638 yrkandena 1 och 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om utredning m. m. av frågan om lagreglering till skydd för ofödda och om ändring av arbetsmiljölagen,

